

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Liljeblad

Samtycke och kvinnlig könsstympling

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Per Ole Träskman

Ämnesområde
Straffrätt

Termin
VT 2004

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Introduktion	4
1.2 Syfte och avgränsningar	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Material och metod	5
1.5 Disposition	6
2 KVINNLIG KÖNSSTYMPNING	7
2.1 Inledning	7
2.2 Definition	8
2.3 Tillvägagångssätt	8
2.4 Fysiska och psykiska konsekvenser	9
2.5 Varför?	10
2.6 Kvinnlig könsstypning i Sverige	11
2.7 Internationell rätt	12
2.7.1 FN:s konvention om barnets rättigheter	12
2.7.2 Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor	13
2.7.3 Det internationella samarbetet	13
3 SAMTYCKE	15
3.1 Bakgrund	15
3.2 Gällande rätt	16
3.2.1 Inledning	16
3.2.2 Tillämpningsområde	16
3.2.3 Förutsättningar för giltigt samtycke	17
3.2.4 Tidpunkt och form för giltigt samtycke	18
3.2.5 Hypotetiskt samtycke	18
3.2.6 Försvärighetsbedömningen	19
3.2.6.1 Inledning	19
3.2.6.2 Brott mot liv och hälsa	19
3.2.6.3 Övriga brott mot person	21

3.2.6.4	Förmögenhetsbrotten	22
3.2.6.5	Åtgärder inom hälso- och sjukvård	23
3.2.6.6	Lek och idrott	23
3.2.6.7	Social adekvans	24
4	LAG (1982:316) MED FÖRBUD MOT KÖNSSTYMPNING AV KVINNOR	25
4.1	Inledning	25
4.2	Förhållandet mellan kvinnlig könsstympning och misshandel	25
4.3	Samtyckets verkan vid kvinnlig könsstympning	26
4.4	En särskild lag	28
4.5	Lagens innebörd	28
4.6	Medicinskt motiverade ingrepp och kosmetisk kirurgi i underlivet	30
4.6.1	Egna kommentarer	33
4.7	Samtyckesregleringen	34
5	MANLIG OMSKÄRELSE	36
5.1	Bakgrund	36
5.2	Tidigare reglering	37
5.2.1	Allmänt	37
5.2.2	Rättsfall	38
5.2.2.1	NJA 1997 s. 636	38
5.2.2.2	Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 26 november 1996	38
5.3	Gällande rätt	39
6	ANALYS	41
6.1	Samtyckets verkan	41
6.2	Varför ett samtyckesförbud?	42
6.3	En annan synvinkel	44
6.4	Manlig omskärelse	44
6.5	Avslutning	45
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	46
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	48

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att utreda samtyckes ansvarsfriande verkan i allmänhet och i samband med kvinnlig könsstympning i synnerhet.

Kvinnlig könsstympning innebär att hela eller delar av kvinnans könsorgan skärs bort. Den grävsta formen av könsstympning innebär att alla yttre delar av könsorganen skärs bort och därefter sys ihop medan den mildaste består av en prickning av eller skärande på klitoris. Ingreppet ger upphov till en rad problem t.ex. kronisk värk, infertilitet och rubbningar av de sexuella funktionerna. Sedvänjan förekommer främst i Afrika, på den arabiska halvön och i Sydostasien. Genom invandring förekommer könsstympning också i västvärlden, om än i ringa omfattning. Kvinnlig könsstympning motarbetas av en mängd internationella organ och konventioner bl.a. FN och FN:s konvention om barns rättigheter. Sverige har genom lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor lagstiftat mot denna sedvänja. Ingen har emellertid blivit dömd för brott mot denna lag, men könsstympning torde förekomma också här.

Samtyckes verkan som ansvarsfrihetsgrund finns reglerad i BrB 24:7. Tanken bakom samtyckesläran är att varje människa är fri att inom vissa ramar bestämma över sina egna intressen. Samtyckesfrågor aktualiseras främst vid brott mot liv och hälsa. Samtyckesbestämmelsen innebär att en gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas endast är ett brott om gärningen är oförsvarlig. Vid denna försvarlighetsbedömning skall hänsyn tas till den skada, kränkning eller fara gärningen medför samt dess syfte och övriga omständigheter. Ett samtycke har aldrig ansvarsfriande verkan vid uppsåtlig dödande. Vid misshandelsbrotten är huvudregeln att straffrihet inträder vid ringa misshandel, men inte vid allvarigare skador. Bestämmelsen om samtycke är också tillämplig på idrottsaktiviteter och ingrepp inom sjukvården, men försvarlighetsbedömningen görs utifrån andra utgångspunkter.

Lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor förbjuder alla former av ingrepp i en kvinnas yttre könsorgan oavsett om samtycke har lämnats eller inte. Detta samtyckesförbud torde inte vara behövligt eftersom en tillämpning av samtyckesbestämmelsen i BrB 24:7 skulle kunna ge samma resultat. Alla former av könsstympning är nämligen att klassificera som misshandel, om än av olika svårighetsgrad. Kvinnlig könsstympning är enligt min mening aldrig försvarbart. Ett samtycke till gärningen har således inte ansvarsfriande verkan. Detta motiverar jag i fråga om de mildare formerna av könsstympning med ingreppets icke godtagbara syfte. Den uttryckliga samtyckesregleringen har, enligt min mening, tillkommit p.g.a. att lagstiftaren ansåg att det med ansvarsfriande verkan går att samtycka till lindrigare former av könsstympning i kombination med att lagen skulle vara tydlig och verka moralbildande. Medicinskt motiverade ingrepp i en kvinnas underliv är tillåtna. Intimkirurgi i form av skönhetsoperationer torde inte

heller omfattas av lagen, trots att dessa operationer enligt lagens ordalydelse träffas av lagens tillämpningsområde. Jag vill därför föreslå ett borttagande av den uttryckliga samtyckesregleringen för att klargöra detta faktum.

Omskärelse av pojkar är också reglerad i lag. Dessa ingrepp är däremot till skillnad från kvinnlig könsstympling tillåtna. Lagen ger i princip endast riktlinjer för hur ingreppet ska utföras. Ett samtycke till ingreppet av pojkens föräldrar eller i kombination med pojken om han uppnått tillräcklig mognad är dock en förutsättning för omskärelsens laglighet. Gärningens försvarlighet motiveras av att omskärelsen har ett godtagbart syfte, religiös sedvänja.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Ds (S)	Departementsserien (Socialdepartementet)
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
UNICEF	United Nations Children's Fund (Förenta Nationernas Barnfond)
WHO	World Health Organization (Världshälsovårdsorganisationen)

1 Inledning

1.1 Introduktion

Den här uppsatsen skall behandla den ansvarsbefriande verkan ett samtycke kan ge gärningar som annars hade varit att betrakta som brottsliga och framför allt den speciella samtyckesreglering som kommit till uttryck i lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Oundvikligen kommer således även kvinnlig könsstympning att behandlas; en sedvänja som sannerligen berör och ger upphov till starka känslor. Kvinnlig könsstympning är som bekant fråga om meningslösa, invalidiserande ingrepp på oskyldiga och försvarslösa flickor och kvinnor. Det är en för oss i Sverige främmande sedvänja, men som genom invandring och genom vårt internationella engagemang har blivit föremål för intresse. Kvinnlig könsstympning är sedan 1982 enligt lag förbjudet i vårt land. Ingen har emellertid blivit dömd för brott mot denna lag, vilket i sig är intressant.

Vi kan inte annat i västvärlden än att uppröras över den kultur som tillåter och uppmanar till den grymma sedvänja som kvinnlig könsstympning innebär. Med all rätt, eftersom ingreppet förorsakar ett stort lidande och berövar dessa kvinnor ett fullvärdigt liv. Det är naturligtvis inte min uppfattning att kvinnlig könsstympning kan ursäktas eller tillåtas med hänvisningar till kultur och tradition. Det är utan tvekan en sedvänja som måste bekämpas och stoppas bl.a. för att uppnå jämlikhet och jämställdhet mellan kvinnor och män i värden. Det finns emellertid tendenser till dubbelmoral i väst. Det pågår nämligen också här en form av könsstympning som också den kan sägas vara kulturellt betingad, men som inte har med den tradition vi normalt förknippar med könsstympning att göra. Den här formen är dessutom fullt legitim eller i alla fall accepterad av samhället i västvärlden. Vad jag talar om är de plastikoperationer i underlivet som har blivit allt mer vanliga. Dessa operationer efterfrågas av kvinnor av estetiska skäl. Detta är mycket intressant ur ett juridiskt perspektiv eftersom ingreppet torde kunna falla in under tillämpningsområdet för lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Det är naturligtvis också intressant ur ett kvinnoperspektiv. Det kanske är på tiden att vi också rannsakar oss själva, vårt eget samhälle och kultur. Detta problemområde ska jag också försöka ge utrymme och behandla i ifrågavarande uppsats.

Tonvikten för den här uppsatsen kommer emellertid att ligga på kvinnlig könsstympning ur ett juridiskt perspektiv och då främst lagtextens utformning. Lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor har nämligen en speciell utformning eftersom den innehåller ett uttryckligt stadgande att det inte är möjligt att med ansvarsbefriande verkan samtycka till könsstympande ingrepp. En dylik utformning med en uttrycklig samtyckesreglering finns inte att hitta i någon annan lag. Det torde heller

inte vara nödvändigt att utforma lagar på motsvarande sätt eftersom samtyckets ansvarsbefriande verkan finns lagstadgad i BrB 24:7. Paragrafens utformning är generell och har sitt största tillämpningsområde när det gäller brotten mot person och då främst vad gäller brotten mot liv och hälsa. Det som är intressant för denna uppsats är att utreda huruvida denna speciella utformning av Lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor är nödvändig och varför den är utformad på detta sätt. Intressant i sammanhanget är också att pojkar helt lagligt kan omskäras. Ingreppet är visserligen, i de flesta fall, inte lika ingripande som för flickor och pojken invalidiseras inte heller på samma sätt. Det är dock fråga om att frisk vävnad skärs bort. Ett samtycke från pojkens föräldrar gör ingreppet dessutom till skillnad från när det gäller flickor ingreppet helt lagligt.

1.2 Syfte och avgränsningar

Syftet med den här uppsatsen är att utreda samtyckes ansvarsfriande verkan och då främst i anslutning till lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Framställningen syftar också till att uppmärksamma andra relevanta frågor och diskussionsämnen som ifrågavarande lag och ämnet kvinnlig könsstympning ger upphov till.

Uppsatsen kommer så långt det är möjligt att behandla kvinnlig könsstympning ur ett strikt juridiskt perspektiv. Detta innebär att moraliska, sociala och kulturella frågor angående kvinnlig könsstympning kommer att lämnas därhän.

1.3 Frågeställningar

Varför finns det ett uttryckligt samtyckesförbud i lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor?

Vilken ansvarsfriande verkan har samtycke ifråga om kvinnlig könsstympning?

Hur förhåller sig intymkirurgi till lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor?

Hur förhåller sig lagen om omskärelse av pojkar till samtyckesläran och lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor?

1.4 Material och metod

Jag har för denna uppsats använt mig av en traditionell juridisk metod. Detta har inneburit att jag främst har studerat de juridiska rättskällorna d.v.s. förarbeten, doktrin och praxis. Detta har varit mycket påtagligt under avsnittet om samtycke. Kvinnlig könsstympning är ett socialt och kulturellt problem i första hand och ett juridiskt problem i andra hand. Detta har gjort att jag i denna del förutom rättskällorna varit hänvisad till en annan typ av material såsom socialvetenskapliga undersökningar och litteratur.

Dagstidningar har också varit en stor hjälp för information om aktuella frågor såsom relationen mellan plastikoperationer och kvinnlig könsstympling. Socialstyrelsen har också varit behjälplig i denna del med viss information rörande lagens tillämpningsområde.

1.5 Disposition

Inledningsvis behandlas kvinnlig könsstympling, vilket sker i kapitel 2. Här uppmärksammas vad kvinnlig könsstympling rent faktiskt innebär, dess konsekvenser och förekomst. En översikt av internationell rätt och vad som görs på det internationella planet ryms också under detta avsnitt. Kapitlet följs av en översyn om ansvarsfrihetsgrunden samtycke. I kapitel 3 kommer således BrB 24:7 att behandlas och den verkan ett samtycke i allmänhet har som ansvarsfrihetsgrund. Kapitel 4 rör den i Sverige gällande lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor. Lagens innehåll kommer att behandlas liksom lagens bakgrund. Här uppmärksammas och utreds också den speciella samtyckesregleringen. Västvärldens svar på könsstympling, d.v.s. plastikkirurgi kommer också att givas utrymme under detta kapitel. Manlig omskärelse och frågor om samtycke till detta ingrepp kommer att behandlas i kapitel 5. Framställningen avslutas med en analys.

2 Kvinnlig könsstympning

2.1 Inledning

Kvinnlig könsstympning innebär att hela eller delar av kvinnans yttre könsorgan skärs bort. I samband med kvinnlig könsstympning talas det ibland om kvinnlig omskärelse, vilket endast är ett annat begrepp för samma sak. Begreppet kvinnlig omskärelse är dock förlegat och används idag inte i officiella sammanhang. Ordet omskärelse för nämligen tankarna till den inte lika ingripande och invalidiserande manliga omskärelsen. Det är dessutom frågan om just en stympning eftersom man med ett vasst föremål skär bort hela eller delar av de yttre könsorganen på flickor. Kvinnlig könsstympning är således, i officiella sammanhang, den korrekta benämningen eftersom det ger uttryck för ett ställningstagande mot sedvänjan.¹

Uppskattningsvis finns det idag mellan 100 och 140 miljoner könsstympade flickor och kvinnor runt om i världen. Varje år riskerar ytterligare två miljoner flickor att stympas.² Traditionen att könsstympa flickor förekommer framför allt i stora delar av Afrika. Området där det förekommer är stort och sträcker sig i ett bälte utmed och norr om ekvatorn, från Egypten och Tanzania i öst till Nigeria och Mauretaniens. Egypten, Somalia och Etiopien kan nämnas som exempel på länder i Afrika där sedvänjan är speciellt utbredd och där över 80 % av kvinnorna är könsstympade. Kvinnlig könsstympning är dock inte begränsad till Afrika utan förekommer även i en del länder på arabiska halvön, Yemen, Oman, Förenade Arabemiraten och Bahrain. Sedvänjan förekommer också i Indonesien, Malaysia och bland vissa muslimska grupper i Pakistan, Indien och på Filippinerna. Förekomsten kan variera mellan olika områden och även inom ett land och mellan olika folkgrupper, vilket gör det omöjligt att exakt säga var det förekommer. I en del av länderna förekommer lagstiftning som specifikt förbjuder könsstympning, men oftast varken efterlevs eller tillämpas den. Invandrare från de områden och länder där könsstympning förekommer tar sedvänjan med sig och därför sker ingreppet också i västvärlden.³

¹ I denna uppsats har jag genomgående valt att använda mig av begreppet kvinnlig könsstympning. För att vara konsekvent har jag valt att använda begreppet även när jag refererar till material som å sin sida använder sig av begreppet kvinnlig omskärelse. När det är fråga citat eller namn på utredningar, lagar och dyl. använder jag naturligtvis ordet omskärelse när det är aktuellt.

² *Kvinnlig könsstympning* (Socialstyrelsen), s. 4.

³ Halldén, *Kvinnlig omskärelse*, s. 19 och Rahman och Toubia, *Female Genital Mutilation - A Guide to Laws and Policies Worldwide*, s. 6 f och 101.

2.2 Definition

Kvinnlig könsstympning utgörs, enligt WHO:s definition, av alla förfaranden som innefattar delvis eller total avlägsning av de yttre kvinnliga genitalierna eller annan skada på de kvinnliga könsorganen antingen av kulturella eller andra icke medicinska orsaker. I viss litteratur talas det om tre olika typer av kvinnlig könsstympning. WHO har emellertid klassificerat fyra olika typer, vilka är:

Typ 1. Förhuden på klitoris tas bort och ibland även hela eller delar av klitoris.

Typ 2. Klitoris skärs bort samt delar av eller hela de inre blygdläpparna.

Typ 3. Alla yttre delar av könsorganen, dvs. klitoris samt inre och yttre blygdläppar, skärs bort. Därefter sys de yttre blygdläpparna ihop så att slidöppningen täcks. En liten öppning lämnas längst ner mot anus så att urin och menstruationsblod kan rinna ut. Denna typ kallas även *infibulation* eller *faraonisk omskärelse*.

Typ 4. Prickning eller skärande på klitoris eller/och blygdläpparna. Ingrepp kan även göras genom att bränna klitoris och omgivande vävnad. Det förekommer även att vävnad skrapas bort eller att man skär runt slidmynningen eller för in frätande ämnen eller örter i vagina i syfte att förorsaka blödning eller för att göra öppningen trängre.

Det förekommer också blandformer av de fyra typerna. Den vanligaste formen av könsstympning, cirka 80 procent av fallen, är att skära bort klitoris samt de inre blygdläpparna. Typ 3, infibulation, den mest omfattande, står för cirka 15 procent av fallen.⁴

När man talar om olika typer av könsstympning nämns ofta sunna som en mildare form av stympning. Sunna är arabiska och betyder tradition och benämningen används främst i muslimska länder. Sunnaomskärelse kan innebära typ 4 och därför har den inte ansetts lika viktig att bekämpa. Den innebär dock ofta typ 1 och ibland också typ 2. Denna form förorsakar således både omedelbart och långvarigt lidande. I arbetet mot kvinnlig könsstympning är det därför viktigt att bekämpa sunna lika kraftfullt som infibulation.⁵

2.3 Tillvägagångssätt

Den ålder vid vilken en flicka könsstympas varierar från en vecka upp till 15 år, beroende på i vilket land eller område hon bor. Det sätt på vilket könsstympningen utförs varierar också och skillnaderna är störst mellan stad

⁴ *Kvinnlig könsstympning*, s. 5 och *Female genital mutilation: Information kit* (WHO), s. 7.

⁵ *Kvinnlig könsstympning*, s. 6 f. och Halldén, s.19.

och landsbygd. Traditionellt förs flickan till en avsides belägen plats där hon hålls eller binds fast i armar och ben. Bedövning i den mening vi känner förekommer inte, men det händer att flickan badas i kallt vatten eller får inta alkoholhaltig dryck. Det är alltid en kvinna som utför könsstymningen, vilken utförs med hjälp av ett vasst föremål såsom en kniv, glaskärva, skarp sten eller dylikt. Oavsett vilket verktyg som används är det oftast inte rent. Efter ingreppet läggs läkande örter i såret. Vid infibulation binds flickans ben ofta ihop för att såret skall läka snabbare.

Det förekommer också att ingreppet sker vid sjukhus, vilket har blivit vanligare för dem som har råd. Vid operationen ges lokalbedövning och steriliserade kirurgiska instrument används. Detta förfarande är i och med bedövningen mindre smärftfullt, men detta tillvägagångssätt är trots bedövning inte alltid att föredra. Förfarandet kan nämligen ge större skador än det traditionella tillvägagångssättet eftersom de kirurgiska instrumenten är mer effektiva. Flickan är dessutom oförmögen att göra motstånd, vilket kan leda till att mer av flickans könsorgan avlägsnas än vid den traditionella stymningen.⁶

2.4 Fysiska och psykiska konsekvenser

Skillnader i de fysiska och psykiska konsekvenserna förekommer naturligtvis mellan de olika formerna av könsstymning. De omedelbara konsekvenserna av könsstymningen är svår smärta, blödning och chock. En del flickor kan också få psykiska sammanbrott. Skador på närliggande organ är också vanliga t.ex. på urinrör och ändtarm. Dessa skador kan bland annat bero på att den som utfört ingreppet har sluntit med kniven på grund av att flickan har gjort motstånd. Kallbrand och stelkramp förekommer också. Det är således inte helt ovanligt att flickan dör till följd av ingreppet.

Även om inte alla upplever besvär, är de långsiktiga konsekvenserna för flickornas hälsa ofta smärta och värk i underlivet. Klåda, ärrbildningar, cystor, infektioner, infertilitet och problem vid urinering är vanligt. Smärtor på vulva beroende på avskurna nervbanor samt besvärliga menstruationer är några andra problem som kan uppstå efter könsstymningen. Könsstympade kvinnor upplever också ofta smärta vid samlag. Har kvinnan genomgått infibulation behöver hon dessutom öppnas vid det första samlaget. Könsstymning behöver dock inte ta bort kvinnans fysiska lust, men försvårar eller förhindrar att hon blir sexuellt tillfredsställd. Möjligheten för könsstympade kvinnor att få orgasm påverkas av typen av stymning och hur den har utförts. Någon positiv effekt på kvinnornas sexuella liv har inte könsstymningen.

Graviditeten kan försvåras av att kvinnan är könsstympad, men också förmågan att bli gravid. Det är mycket vanligt att kvinnan blir steril till följd av ingreppet. Lyckas hon emellertid att bli gravid har hon ofta en svår och komplicerad förlossning att vänta. Är kvinnan ihopsydd kan hon dessutom

⁶ Halldén, s. 21 f.

behöva öppnas ytterligare för att underlätta eller göra förlossningen möjlig. Det är vanligt att både kvinnan och barnets liv är i fara under förlossningen.⁷

2.5 Varför?

När, var och varför kvinnlig könsstympning började utföras kan inte med säkerhet sägas. Troligen tillämpades förfarandet i det gamla Egypten. Bevis för det har påträffats i egyptiska gravar från 1600-talet f. Kr. i form av kvinnliga mumier som man tror har blivit omskurda. Väggmålningar som beskriver ingreppet har också hittats. Flickor som skulle offras till gudarna omskars för att deras oskuld skulle garanteras. Långt före islams tid könsstympades flickor även någonstans på den arabiska halvön vid Röda havskusten hos arabiska nomadfolk. Detta, troligen, i syfte att skydda ensamma herdeflickor ifrån sexuella övergrepp och för att bevara deras dygd.⁸

Anledningarna till att könsstympning förekommer idag är många. Framför allt nämns religion och tradition som de största skälen. Kvinnlig könsstympning förekom som tidigare nämnts även före islams tid. Idag förekommer dock infibulation främst i länder där islam är den dominerande religionen. Kvinnlig könsstympning föreskrivs emellertid inte i koranen; det nämns överhuvudtaget inte. Trots att koranen inte förespråkar könsstympning lever många i den felaktiga uppfattningen att den gör det och att könsstympning är Allahs vilja. Muslimska auktoriteter har dessutom framhållit att den muslimska lagen rekommenderar kvinnlig könsstympning, men att den inte föreskriver det. Det rekommenderas eftersom det enligt dem gynnar kvinnan. Dessa muslimska auktoriteter framhåller dock den lindrigare formen av stympning, typ 1, som den lämpligaste. Det kan också nämnas att i flera muslimska länder i Afrika tillämpas inte kvinnlig könsstympning överhuvudtaget. Kvinnlig könsstympning är inte heller begränsad till muslimska länder, utan även kristna länder tillämpar sedvänjan. Detta sker i områden där könsstympning är tradition. Inte heller inom kristendomen eller judendomen är kvinnlig könsstympning påbjuden. Inga religiösa grunder kan således åberopas för sedvänjan.

Tradition har liksom religion en stor betydelse. De folkslag som praktiserar könsstympning har gjort det under en mycket lång tid och därmed krävs starka skäl för att bryta den. Det anses att de gamla sedvänjorna måste följas. Tycket från bygemenskapen och samhället är stort och mödrar låter könsstympa sina döttrar trots att de inte alltid vill det. Flickorna blir sannolikt inte heller gifta om de inte är könsstympade och giftermål är något som är nödvändigt för att inte bli utstött ur den sociala gemenskapen. I länder där infibulation förekommer är ingreppet också ett bevis på att kvinnan är oskuld. Det förekommer att makens familj inspekterar stympningsårret innan brudpriset betalas och ju mindre hålet är desto mer är

⁷ Halldén, s. 28 ff. och *Kvinnlig könsstympning*, s.7 f.

⁸ Halldén, s. 31.

kvinnan värd. Flickorna är i många fall också de som insisterar på att få ingreppet genomfört. De vill bli och se likadana ut som sina mammor och de andra kvinnorna i omgivningen.

Ingreppet är hos vissa folk en del av en ceremoni med dans och god mat vilket i sig lockar. Könstympling är med andra ord en initieringsrit, ett steg in i vuxenvärlden. Denna övergång är viktig och säkerställer hos vissa folk individens könstillhörighet. Klitoris framställs hos dessa folk som ett manligt organ, vilket måste bort för att garantera att individen, som kan sägas vara tvekönad, kommer att bli en kvinna. Detsamma gäller den manliga förhuden och således är även manlig omskärelse ett krav.

Den kvinna som utför ingreppet är ofta specialiserad på att könstympla flickor. Kvinnan vandrar runt i byarna eller tillkallas för att utföra ingreppet. Hon har en mycket hög status och tjänar pengar på det hon gör, vilket ger henne ett egenintresse i att traditionen bibehålls.

Traditionen av kvinnlig könstympling är således lång och bottnar troligen i ett traditionellt samhälle där kvinnan är underställd mannen. Könstymplingen ger mannen kontroll över kvinnan och hennes sexualitet.⁹

2.6 Kvinnlig könstympling i Sverige

I Sverige beräknar man med att det idag finns ca 16 000 kvinnor som ursprungligen kommer från länder där könstympling praktiseras. Av dessa är drygt 5 000 flickor, varav cirka 2 000 är under 7 år. Flertalet kommer dessutom från länder där bruket är så utbrett att mellan 80 och 100 procent av kvinnorna i dessa länder är könstymplade. Dessa flickor är således barn i riskzonen.

Bland människor som har invandrat till och bosatt sig i ett annat land är det vanligt att de önskar återvända till hemlandet i framtiden. Ofta är det då hemlandets normer som gäller. Detta är en förklaring till att man vill hålla traditionen vid liv även i det nya landet. Mycket tyder därmed på att föräldrar som invandrat från länder där sedvänjan förekommer och som får barn i Sverige också kommer att föra sedvänjan vidare. Det finns också risk att de utför ingreppet under semestrar i hemlandet.¹⁰ En undersökning som gjordes 2002 i Malmö tyder dock på det finns en stark opinion mot könstympling även inom de berörda grupperna. Undersökningen gjordes på invandrare från Somalia, vilka alla utom en uttryckte ett starkt motstånd mot infibulation. De tillfrågade bestod dessutom både av människor som planerade att återvända till hemlandet och sådana som ville stanna kvar i Sverige. Vilken inställning de intervjuade hade till de mildaste formerna av könstympling var emellertid svårare att utröna. Rörande dessa ingrepp var

⁹ Halldén, s. 37.

¹⁰ Prop. 1998/99:70 s. 8 f.

de tillfrågade betydligt mer positivt inställda. Både kvinnor och män omfattades av undersökningen.¹¹

I Sverige finns en särskild lag som förbjuder kvinnlig könsstympning, lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Sedan lagen infördes 1982 har, såvitt känt, inget fall av könsstympning förts till åtal i Sverige. Detta är dock inte detsamma som att könsstympning inte förekommer. Det har dessutom funnits fall som har varit under utredning hos åklagarmyndigheten. Bevisvärigheter kan tänkas ligga bakom det faktum att inte fler lagförs. Enligt uppgifter som framfördes under remissbehandlingen av promemorian *Könsstympning– borttagande av kravet på dubbel straffbarhet* gick det rykten bland berörda invandrargrupper om möjligheter att få ingreppet utfört i Sverige.¹² Rykten, spekulationer och bevis om förekomsten av könsstympning har också förekommit i massmedia. Intrycket som getts har varit att könsstympning är mycket vanligt förekommande. Huruvida massmedia har blåst upp problemet eller inte, är svårt att uttala sig om. Det torde dock inte vara fråga om speciellt många flickor som könsstympas.

Det förekommer att flickor som bor i Sverige könsstympas, trots att det är förbjudet enligt lag. Hur många flickor och kvinnor som könsstympas eller hur många flickor som är i riskzonen för att utsättas för könsstympning är dock omöjligt att veta. Inte heller huruvida ingreppet utförs i Sverige eller utomlands kan sägas. Ett som emellertid är säkert är att kvinnor och flickor som är könsstympade lever och bor i Sverige, vilket gör det viktigt att uppmärksamma sedvänjan och förebygga dess utförande. I Sverige finns en mängd projekt, grupper och organisationer som verkar för att motarbeta och stoppa kvinnlig könsstympning.

2.7 Internationell rätt

2.7.1 FN:s konvention om barnets rättigheter

FN:s konvention om barnets rättigheter har tillkommit för att stärka barns rättigheter i världen, ge barn egna självständiga rättigheter och ge barn fullt människovärde. Barnkonventionen bygger på fyra grundläggande principer som genomsyrar alla de särskilda rättigheterna i konventionen. Principen om barnets bästa, vikten av att lyssna till barnet, dess rätt till liv och utveckling och varje barns rätt att utan diskriminering få del av sina rättigheter.

Barnkonventionens artikel 24.3 ålägger staterna att vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. Med ”traditionella sedvänjor” avses i första hand könsstympning av flickor. Med ”effektiva åtgärder” avser konventionen

¹¹ Carlbom m.fl., *Som gud skapade oss - Förhållningssätt till kvinnlig omskärelse bland somalier i Malmö*, 19 ff. och 32 ff.

¹² Prop. 1998/99:70, s. 8.

lagstiftning som förbjuder sådana sedvänjor samt informationskampanjer som syftar till att skapa medvetenhet om sedernas negativa konsekvenser för barnets fysiska och psykiska hälsa.

I artikel 19.1 står vidare: ”Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.”

En artikel i barnkonventionen som också den är relevant i sammanhanget är artikel 37 (a) som säger att inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling.

Kvinnlig könsstympning är således en fråga om mänskliga rättigheter, barnets rättigheter och dessutom en fråga om hälsa.¹³

2.7.2 Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor

Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (Kvinnokonventionen) från 1979 är också relevant i sammanhanget. Detta eftersom könsstympning inte bara förekommer på barn. Vissa typer av könsstympning utförs på vuxna kvinnor strax innan de gifter sig. Sedvänjans syfte är dessutom att förtrycka den vuxna kvinnan och inte det barn hon är när hon utsätts för övergreppet. Konventionen trädde i kraft den 3 september 1981 och i maj 2003 hade den ratificerats av 172 stater, däribland Sverige. Staterna skall, enligt konventionen, vidta alla nödvändiga åtgärder för att avskaffa alla sedvänjor som utgör diskriminering mot kvinnor.¹⁴

2.7.3 Det internationella samarbetet

I det internationella samarbetet har frågan om könsstympning fått ett allt större utrymme på senare år. Det gäller t.ex. i FN:s övervakningskommittéer av konventioner om mänskliga rättigheter, i FN:s barnfond UNICEF och i WHO. Mer aktiva åtgärder har också krävts i slutdokumenten från FN:s olika världskonferenser under 1990-talet; i Wien 1993 om mänskliga rättigheter, i Kairo 1994 om befolkning och utveckling och i Peking 1995 om kvinnor. Kvinnokonventionens övervakningskommitté har också arbetat aktivt mot könsstympning. Även FN:s kvinnokommission och FN:s kommission för mänskliga rättigheter har engagerat sig i denna fråga. Vid

¹³ Prop. 1998/99:70, s. 4 f, S2003:026, s. 5 och FN:s konvention om barnets rättigheter.

¹⁴ S2003:026, s. 6.

1997 års generalförsamling antogs för första gången en särskild resolution om kvinnlig könsstympning.

Under sommaren 1998 hölls i Göteborg i samarbete mellan Göteborgs stad och EU:s regionkommitté den andra konferensen om kvinnlig könsstympning i Europa. I den deklaration med rekommendation till handlingsplan för Europa som antogs nämns särskilt att ”Europeiska länder bör också sträva efter att förhindra att barn förs ut ur Europa för att utsättas för kvinnlig könsstympning”.¹⁵

¹⁵ Prop. 1998/99:70, s. 3 f.

3 Samtycke

3.1 Bakgrund

I brottsbalkens 24 kapitel återfinns de allmänna ansvarsfrihetsgrunderna. Bland dessa kan t.ex. nämnas nöd, nödvärn, förmans befallning och naturligtvis också samtycke. Ett samtyckes verkan som ansvarsfrihetsgrund lagreglerades 1994 och infördes i BrB 24:7. Någon skillnad från den då gällande rätten innebar dock inte regleringen, utan det var fråga om att den redan gällande rätten lagfästes. Det fanns tidigare en oskriven regel som innebar att samtycke i vissa fall friade från ansvar. Den tankemässiga grunden till samtyckesläran ges uttryck av den romerskrättsliga regeln ”volenti non fit iniuria” vilket betyder, den samtyckande sker ingen orätt. Man anser att var och en skall ha rätt att inom vissa gränser själv bestämma över sina intressen och att staten inte längre har någon anledning att skydda intressehavaren om han väljer att avstå från ett intresse.

Frågan om en lagreglering om samtyckets verkan hade tidigare vid ett flertal tillfällen behandlats, men utan att något godtagbart förslag arbetats fram. Redan strafflagskommissionen föreslog, i SOU 1923:9, en bestämmelse där ett frivilligt samtycke till en viss handling i princip uteslöt straffansvar. Vissa undantag fanns dock vid bl.a. grov misshandel och uppsåtligt dödande.¹⁶

En lagreglering av samtyckesfrågan blev åter aktuell genom Straffrättskommitténs förslag på en samtyckesbestämmelse i sitt slutbetänkande, SOU 1953:14. Bestämmelsen innebar att samtycke till en gärning, frivilligt lämnat av den som handlingen riktades mot, i vissa fall med hänsyn till gärnings art, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt kunde utesluta straffansvar eller ge straffnedsättning. Bestämmelsen innefattade även uppsåtligt dödande, om än i undantagsfall.¹⁷ Remissinstansernas kritik uteslöt dock en reglering i samband med brottsbalkens införande.

Den nuvarande regleringen har sitt upphov i fängelsekommitténs slutbetänkande, SOU 1988:7. Efter en viss omarbetning av förslaget upptogs en bestämmelse om samtyckets straffbefriande verkan i BrB 24:7 genom lag 1994:458.¹⁸

¹⁶ SOU 1923:9, s. 140 ff.

¹⁷ SOU 1953:14, s. 18 och 143 ff.

¹⁸ Holmqvist m.fl., *Brottsbalken - En kommentar, Del II*, s. 24:59 f. och SOU 1988:7, s.99.

3.2 Gällande rätt

3.2.1 Inledning

Ett samtyckes verkan som ansvarsfrihetsgrund återfinns i BrB 24:7 och är som sagt en kodifiering av vad som tidigare har utgjort gällande rätt. Bestämmelsen har följande lydelse:

”En gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas utgör brott endast om gärningen, med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter, är oförsvarlig.”

3.2.2 Tillämpningsområde

När man talar om samtycke enligt BrB 24:7 är det viktigt att skilja denna form av samtycke från två närbesläktade former av godtagande eller givande av tillstånd. Den ena formen är myndighetsbeslut. I dessa fall ges tillstånd till något som i annat fall inte skulle vara tillåtet. Det talas i dessa fall om t.ex. tillstånd, dispens, licens och behörighet, inte vanligen om samtycke. Den andra formen innebär att samtycke kan vara relevant på ett annat sätt än enligt en allmän undantagsregel, nämligen genom tolkning av brottsbeskrivningen. Flertalet brottstyper uppställer krav på att en gärning skall vara t.ex. olovlig, obehörig eller otillbörlig. Detta är exempelvis fallet vid tillgreppsbrotten, BrB kap. 8.

Vid brotten mot staten finns det knappast något utrymme för tillämpning av BrB 24:7. Vid de fall där ett samtycke skulle kunna ha relevans är det fråga om myndighets beslut eller tolkning av brottsbeskrivningen. Samtyckesregelns tillämpning är också utesluten vid brott mot allmänheten. De intressen som lagstiftningen skyddar är nästan alltid sådana att det inte finns någon annan förutom en myndighet som kan vara behörig att förfoga över dem. De finns med andra ord inte någon som kan lämna ett relevant samtycke. Vad gäller mordbrand, BrB 13:1, kan man dock anta att ansvar inte skall ådömas om faran för förstörelse endast omfattar den samtyckandes egendom. Samtycke till att skriva annans namn kan utesluta ansvar för förfalskningsbrott, men det är då fråga om tolkning av brottsbeskrivningen och rekvisitet falsk.

Samtycke som allmän ansvarsfrihetsgrund har sin stora betydelse vid en del av brotten mot person. Det är främst fråga om brotten enligt BrB kap. 3 och 5, men också något fall av brotten enligt kap. 4. Vad gäller kap 6 och 7 är samtycke ibland relevant och ibland inte, men mer om det nedan.

Slutligen något om de specialstraffrättsliga brotten. Samtyckesregeln har inte någon självständig betydelse för mer än ett fåtal specialstraffrättsliga brott. När ett samtycke inte görs direkt relevant av lagtexten, är det gällande dessa brott fråga om lagstiftning där inte bara enskilda intressen skyddas.

Enskilda personer är exempelvis inte behöriga att dispensera från skyddsregleringar. Straffansvar för brott mot arbetsmiljölagstiftningen kan därför inte uteslutas av att de anställda på en viss arbetsplats samtycker till en otillåten arbetsmiljö.¹⁹ Vad gäller förbud mot köp av sexuella tjänster kan hävdas att avtalet om de sexuella tjänsterna sker frivilligt med den prostituerades samtycke. Den prostituerades samtycke befriar dock inte gärningsmannen från ansvar. Brotten kan nämligen anses vara riktat även mot allmänna intressen och den prostituerade förfogar därmed inte över intresset. Skulle så inte vara fallet skulle ingen kunna fällas och brottet skulle vara meningslöst.²⁰ I, den för denna uppsats relevanta, lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor sägs emellertid uttryckligen att samtycke inte utesluter ansvar. Lagen och samtyckesregleringen kommer dock att behandlas under kapitel 4.

3.2.3 Förutsättningar för giltigt samtycke

För att ett samtycke skall ha ansvarsbefriande verkan krävs att fem förutsättningar är uppfyllda. Samtycket måste först och främst vara lämnat av någon som är **behörig att förfoga över det aktuella intresset**. Ifråga om angrepp mot liv och hälsa gäller i princip att var och en äger bestämma över sig själv. När det gäller underåriga äger dessa i viss mån bestämma över sig själva när de har uppnått den mognad som krävs för att fatta det aktuella beslutet. Vårdnadshavaren är dock behörig att lämna ansvarsbefriande samtycke till t.ex. medicinska ingrepp, vilket följer av FB 6:2. Detta samtyckes ansvarsbefriande verkan sträcker sig emellertid inte lika långt som när det gäller angrepp på vårdnadshavarens egen rättssfär.

Den andra förutsättningen som måste vara uppfylld är att vederbörande måste vara **kapabel att förstå innebörden** av samtycket. Den samtyckande måste med andra ord ha uppnått en viss mognad och ha en någorlunda korrekt verklighetsuppfattning. Detta utesluter dock inte omyndiga och psykiskt handikappade från att lämna ett giltigt samtycke. Det väsentliga är att den samtyckande har förmåga att förstå handlingens innebörd t.ex. i fråga om ett läkaringrepp. Naturligtvis ställs högre krav ju allvarigare ingreppet är. En bedömning görs i varje enskilt fall. När det gäller samtycke till sexuellt umgänge från någon som är under 15 år, torde detta inte vara giltigt eftersom meningen med BrB 6:4 sexuellt utnyttjande av underårig då skulle förts. Barn under 15 år förutsätts vara inkapabla att samtycka för att kunna skyddas från sexuella övergrepp.

Vidare krävs att samtycket måste ha avgivits **frivilligt**. Har samtycket lämnats under fysiskt eller psykiskt tvång leder det inte till ansvarsfrihet.

¹⁹ Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 284 f.

²⁰ Hamdorf och Lernestedt, ”Sexköpskriminaliseringen - till skydd av vad? – del II”. I: *Juridisk tidskrift* 2000-01, s. 112.

Samtycket måste också ha givits med **full insikt om relevanta förhållanden**. Saknas insikt rörande en omständighet av betydelse är samtycket inte giltigt. Detta särskilt om den samtyckande inte skulle ha samtyckt om denne ägt kännedom om det rätta förhållandet. Det är inte nödvändigt att den person som har fått samtycket har utövat tvånget för att samtycket i dessa fall skall vara ogiltigt.

Till sist måste samtycket vara **allvarligt menat**. Det får inte ha lämnats på skämt eller ha formen av en skenrättshandling. I fall då gärningsmannen felaktigt trott sig ha fått samtycke ett s.k. putativt samtycke är inte uppsåtsrekvisitet uppfyllt.²¹

3.2.4 Tidpunkt och form för giltigt samtycke

Ett samtycke måste ha lämnats senast vid den tidpunkt då den aktuella handlingen företas alternativt påbörjas. Är det fråga om ett utdraget handlingsförlopp skall samtycket föreligga under hela den tidsrymd under vilken gärningsmannen företar och har kontroll över handlingen. Lämnas samtycket när handlingen slutförs utesluter detta inte ansvar för vad som gjorts tidigare och ansvar för förberedelse eller försök till brott kan bli aktuellt. Ett samtycke i efterhand har ingen betydelse för huruvida ett brott har begåtts.

Samtycket behöver inte vara uttalat och manifesterat för omvärlden utan ett s.k. inre eller tyst samtycke är tillräckligt för ansvarsfrihet. Vid rättslig prövning krävs dock något som tyder på att ett samtycke har förelegat om detta är tvistigt.

3.2.5 Hypotetiskt samtycke

Hypotetiskt samtycke innefattas inte av ordalydelsen av BrB 24:7 och torde därför inte vara tillåtet enligt svensk rätt. Med hypotetiskt samtycke menas ett samtycke som inte faktiskt föreligger, men som kan antas ha förelegat om den som hade förfoganderätten över intresset hade haft insikt i de relevanta omständigheterna och varit i tillfälle att ta ställning. Detta innebär dock inte att ansvarsfrihet i dessa fall är helt utesluten. I bagatellartade fall där det t.ex. är fråga om lån av grannens skottkärra, torde istället oskrivna ansvarsfrihetsgrunder kunna tillämpas, vilka har formen av en hänvisning till "livets regel" eller "social adekvans".²²

²¹ Holmqvist m.fl., a.a, s. 24:60 f. och Jareborg, *Straffrättens ansvarslära*, s. 173 f.

²² Prop. 1993/94:130, s. 39, 42 och Holmqvist m.fl., a.a, s. 24:62 f.

3.2.6 Försvärighetsbedömningen

3.2.6.1 Inledning

Vid försvärighetsbedömningen skall man enligt BrB 24:7 beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen medför, dess syfte och övriga omständigheter. Finner man efter beaktande av ovanstående omständigheter att gärningen är oförsvärig är således gärningen brottslig trots att samtycke föreligger.

Vid vissa brottstyper anges, som nämnts ovan, uttryckligen att gärningen skall ske t.ex. olovligen eller obehörigen. Vid sådana brottstyper räcker det med att konstatera att gärningen inte har skett olovligen eller obehörigen för att det inte skall vara fråga om ett brottsligt förfarande. BrB 24:7 behöver således inte tillämpas i dessa fall. En annan formulering förekommer vid urkundsförfalskning, BrB 14:1. Brottbeskrivningen innehåller ett krav på falsk urkund. När en person skrivit någon annans namn med denne någons samtycke betraktas urkunden som äkta och ansvar skall ej ådömas.

En lag kan också uttryckligen ange att samtycke inte har ansvarsbefriande verkan t.ex., den för denna uppsats intressanta, lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor. Samtyckesfrågor aktualiseras emellertid främst vid brotten mot liv och hälsa.

3.2.6.2 Brotts mot liv och hälsa

Brott mot liv och hälsa regleras i BrB kap 3. och vid dessa brott har samtyckesbestämmelsen sin främsta betydelse. I svensk rätt är inte självstympling eller försök till självmord, d.v.s. handlingar en person riktar mot sig själv, straffbara om förfarandet inte samtidigt utgör ett annat brott t.ex. svikande av försvarspflicht, BrB 18:6. Detta skulle kunna tala för att även i fall då en person ber någon annan att utföra den stympande handlingen dennes handlande inte heller skulle vara belagt med straff. Det är dock inte fallet. Den samtyckande kan emellertid inte straffas för anstiftan till misshandel eller mord om det skulle vara aktuellt. När någon förövar en gärning, enligt BrB kap. 3, mot en samtyckande ger förarbetena till BrB 24:7 anvisningar om hur samtycke i olika situationer skall behandlas. Vad som kan anses vara försvärigt och vad som inte anses vara det.²³

När det gäller **uppsåtligt dödande**, BrB 3:1, 3:2 och 3:3, anses sådana gärningar vara så allvarliga att det förhållande, att samtycke förelegat eller rent av att dödandet skett på uppmaning från någon som inte längre vill leva, inte i något fall böra leda till frihet från ansvar. Det hänsynstagande till gärningsmannens avsikter och motiv som sker enligt BrB 29:1 st. 2 och den reducering av straffvärdet som enligt BrB 29:3 blir följden av att en gärning föranletts av stark mänsklig medkänsla och att samtycke förelegat anses vara fullt tillräckligt. Detta är aktuellt vid barmhärtighetsmord och fall där

²³ SOU 1988:7, s. 99.

två personer kommer överens om att den ene först skall döda den andre och därefter ta sitt eget liv, s.k. utvidgat självmord, men misslyckas i fråga om att ta sitt eget liv. Respekten för människolivet anses väga tyngre än individens rätt att förfoga över sitt eget liv, vilket också framgår av NJA 1979 s. 802. En kvinna gav i detta mål en svårt handikappad man, som önskade dö, tabletter och en injektion insulin. HD ansåg inte att det faktum att hennes handlande hade stått i överensstämmelse med mannens egen vilja fritog henne från ansvar. Gärningen var inte heller att bedöma som medhjälp till självmord utan som dråp.²⁴

Självmord är inte straffbart, vilket framgår av lagtexten. Det talas i BrB 3:1 om att beröva någon *annan* livet. Medhjälp till självmord är därmed inte heller det straffbart. Däremot kan den bli straffad som förmått någon annan att ta sitt eget liv. Straffet gäller i dessa fall mord genom gärningsmannaskap och inte anstiftan till självmord.²⁵

När det gäller **misshandelsbrotten** är samtyckesfrågan inte lika självklar som vid uppsåtligt dödande. Det normala är emellertid att det inte är straffbart att med någons samtycke tillfoga denne smärta eller ringa kroppsskada, BrB 3:5 st. 2, oavsett vilket syftet är. Enligt Jareborg bör man avstå från att lägga vikt vid att gärningen saknar etiskt berättigande t.ex. sadism, masochism osv eftersom regeln vid samtycke till ringa misshandel skall vara relativt enkel. Enligt förarbetena kan det finnas fall där skadan i sig är att betrakta som ringa, men omständigheterna är sådana att ansvar för normalgradig misshandel inträder. Vid allvarligare skador inträder som huvudregel inte ansvarsfrihet. Det finns dock fall där området för ansvarsfrihet sträcker sig över området för tillfogande av ringa kroppsskada. En sådan situation kan vara om gärningen har ett godtagbart syfte. När det är fallet kan också samtycke till en gärning som är att bedöma som normalgraden av misshandel vara ansvarsbefriande. Bedöms således en misshandel som ringa medför ett samtycke generellt ansvarsfrihet. Vid normalgraden av misshandel medför i princip inte ett samtycke ansvarsfrihet och detsamma är fallet vid grov misshandel. Gränsen för samtyckets ansvarsbefriande verkan kan sägas gå mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel om man bara ser till skadans omfattning. I de fall samtycket inte leder till ansvarsfrihet kan det dock medföra att straffvärdet hos gärningen minskar. Ett samtycke kan också leda till att en misshandel som annars skulle vara att bedömas som grov istället klassificeras som misshandel, enligt BrB 3:5. De omständigheter som bör betraktas och som är avgörande för huruvida ett samtycke gör gärningen tillåten är gärningsmannens syfte och gärningens sociala värde. Särskild vikt bör också läggas vid skadans art. Ett exempel då hänsyn togs till gärningens syfte när skadan var att bedöma som normalgradig misshandel är NJA 1997 s. 636, gällande omskärelse av pojkar på vårdnadshavarens begäran. Emellertid var samtycket i sig inte tillräckligt för att utesluta ansvar utan hänsyn togs också till ingreppets religiösa betydelse; dess sociala adekvans.

²⁴ SOU 1988:7, s. 100 och Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, s. 287.

²⁵ Leijonhufvud och Wennberg, *Straffansvar*, s. 96.

Dessa omständigheter tillsammans med samtycket uteslöt ansvar för misshandel.²⁶

Två rättsfall som är aktuella i sammanhanget och som kan klargöra när ett samtycke är ansvarsbefriande vid misshandel är NJA 1993 s. 553 och NJA 1999 s. 460. Det förra fallet gällde två skolpojkar som kommit i slagsmål med varandra. HD uttalade i målet att i fall där båda är inställda på att ofreda den andre och i någon utsträckning tillfoga varandra smärta och ringare övergående skador, t ex i form av blåmärken och mindre svullnader får det anses ligga i situationen som sådan att det inte kan bli fråga om ansvar för ofredande eller misshandelsbrott, så länge bråket hålls på den nivån. HD grundade slutsatsen på allmänna straffrättsliga grundsatser om samtyckes ansvarsbefriande verkan. En annan utgång fick emellertid det senare rättsfallet. Målet gällde två ungdomar som kommit i slagsmål i en taxikö. De två personerna stod ansikte mot ansikte och smågrubbades när den ene plötsligt slog ett knytnävsslag mot den andre. Slaget missade emellertid då den angripne hann hoppa undan. Denne slog dock i sin tur tillbaka och träffade angriparens ansikte. Den först angripne åtalades för misshandel och invände samtycke och nödvärn. Invändningen om samtycke förkastades med motiveringen att den omständighet att någon riktat våld mot en annan person inte kan ge den slutsats att han också accepterat att mötas med våld. ”Undantagsvis kan omständigheterna vara sådana att det får anses framgå att två personer som inlåter sig i bråk båda varit så inställda på att ofreda den andre och i någon utsträckning tillfoga varandra smärta och ringare övergående skador att gärningarna ligger inom denna ram som är undantagna från ansvar p.g.a. samtycke.” HD fann i detta fall ingen anledning att gå in på försvarlighetsbedömningen då det inte förelåg ett giltigt samtycke. Invändningen om nödvärn godkändes emellertid.

Vad gäller **vållande till kroppsskada eller sjukdom** BrB 3:7 är utrymmet begränsat för fall där samtycke utesluter ansvar. Det är främst fråga om fall som skulle klassificeras som ringa misshandel om uppsåt hade förelagat.²⁷

3.2.6.3 Övriga brott mot person

Samtycke kan utesluta ansvar för brott mot frihet och frid i BrB kap. 4 och vid förtalsbrotten i BrB kap. 5. Ifråga om olaga frihetsberövande, BrB 4:2, gör ett samtycke av en person som är kapabel att förstå vad frihetsberövandet innebär, gärningen i princip rättsenlig. Samtycken från barn blir därmed i regel inte relevanta. Har åtgärden ett godtagbart syfte skall hänsyn tas till det. Ett exempel är en student som vill bli inlåst för att kunna förbereda sig på bästa sätt inför en tentamen. Är det fråga om kortvariga frihetsberövanden torde dessa vara tillåtna även utan ett sådant syfte. Förtal enligt BrB 5:1 föreligger inte om den potentielle kränkte samtyckt till att den kränkande uppgiften lämnats på sätt som har skett. Det gäller också beträffande förolämpning, BrB 5:3.

²⁶ SOU 1988:7, s. 122 f., Prop. 1993/94:130, s. 38 f. och Jareborg, a.a, s. 288.

²⁷ Jareborg, a.a, s. 289.

Vad gäller sexualbrotten, BrB kap. 6, kan sägas att avsaknaden av samtycke är för vissa, men dock inte alla, en förutsättning för att brott skall föreligga. Det gäller t.ex. våldtäkt BrB 6:1. Vid andra brott blir förfarandet inte tillåtligt trots samtycke. Det är fallet vid sexuellt utnyttjande, BrB 6:3, och sexuellt utnyttjande av underårig, BrB 6:4. Den utnyttjandes samtycke är i dessa fall inte giltiga eftersom denne är inkapabel att med ansvarsbefriande effekt samtycka till gärningen dessutom avser brotten att skydda dessa personer från övergrepp.

När det gäller brott mot familj, BrB kap. 7, kan det konstateras att samtycke till tvegifte enligt BrB 7:1 inte verkar ansvarsbefriande. Ett samtycke från vårdnadshavaren utesluter däremot ansvar för egenmäktighet med barn enligt BrB 7:4. Något obehörigt skiljande av barnet från vårdnadshavaren har då inte skett. Barnets vilja är inte relevant i sammanhanget.²⁸

3.2.6.4 Förmögenhetsbrotten

Vad gäller förmögenhetsbrotten har samtyckesregeln inte stor betydelse. Detta har att göra med det förhållande att samtyckets relevans betraktas vid tolkningen av den aktuella brottsbeskrivningen. Detta är fallet vid tillgreppsbrotten, enligt BrB kap. 8, vilka förutsätter ett olovligt tagande. Föreligger det ett samtycke till tagandet är således tagandet inte olovligt. Den som rättsligen äger förfoga över saken, vanligen ägaren eller ställföreträdande, kan lämna ett giltigt samtycke. Det krävs dock inte att samtycket är civilrättsligt giltigt.

Vid bedrägeri, BrB 9:1, består den brottsliga gärningen till viss del av att gärningsmannen har förmått den bedragne att lämna sitt samtycke. Samtycket har inte någon ansvarsfriande verkan eftersom samtycket sker genom vilseledande. Inte heller när någon utnyttjar att någon hamnat i en besvärlig situation har ett samtycke ansvarsfriande verkan. Detta är fallet vid ocker, BrB 9:5. Vid sakhäleri, BrB 9:6 st.1 p.1 skulle dock tillämpning av BrB 24:7 kunna aktualiseras.

Lämnar borgenären sitt samtycke till en förskingringsåtgärd är det inte fråga om förskingring, BrB 10:1. Här är det således fråga om tolkning av brottsbeskrivningen. När det gäller ansvar för brott mot borgenärer, BrB 11:1-4, skulle det kunna uteslutas genom att samtliga borgenärer har samtyckt och tillämpning av BrB 24:7. Den praktiska betydelsen skulle dock kunna ifrågasättas

Slutligen utesluter samtycke till skadegörelse, BrB 12:1, ansvar. Handlingen är därmed inte till men för någon annans rätt.²⁹

²⁸ SOU 1988:7, s. 104.

²⁹ SOU 1988:7, s. 103 f.

3.2.6.5 Åtgärder inom hälso- och sjukvård

Inom sjukvården förekommer medicinska åtgärder, främst operationer, vilka innefattar ingrepp som i sig uppfyller rekvisiten för misshandel. Det kan dock ifrågasättas om en operation, vars huvudsakliga syfte är det rakt motsatta syftet med misshandel som är att åsamka skada eller smärta, verkligen bör tas in under begreppet misshandel. Även en otypisk handling som faller under rekvisiten för misshandel utgör dock misshandel i rättslig mening. Om förutsättningarna för misshandel inte är uppfyllda torde emellertid en illa utförd operation kunna bestraffas som vållande till kroppsskada. Det finns även speciella regler för vissa ingrepp som skulle kunna vara att bedöma som grov misshandel. Detta gäller bl.a. abort, sterilisering, kastrering, transplantationer och fastställande av könstillhörighet.³⁰

Patientens samtycke till ingreppet är en grundläggande förutsättning inom all sjukvård. Bestämmelsen om nød, BrB 24:4, kan dock också vara tillämplig. Åtgärder som utförs av läkare kan emellertid var tillåtliga även utan lagstöd om de sker i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet och patienten inte motsätter sig ingreppet. Patientens måste dock vara införstådd med alla relevanta fakta och de risker som ingreppet är förknippade med.³¹

Bestämmelsen om samtycke är således tillämplig på ingrepp inom sjukvården, försvarlighetsbedömningen måste dock göras utifrån andra utgångspunkter. Varje ingrepp som är motiverat från medicinsk synpunkt torde kunna anses försvarligt. Vad gäller plastikoperationer som varken tjänar terapeutiskt eller ett profylaktiskt syfte får försvarlighetsbedömningen anses vara densamma som gäller vid andra operationer, så länge den utförs på ett tekniskt riktigt sätt.³²

3.2.6.6 Lek och idrott

Åtskilliga gärningar som förekommer under utövande av en sport uppfyller också de rekvisiten för misshandel. Även olaga tvång, vållande till kroppsskada och ofredande kan aktualiseras. Sporter såsom boxning, brottning, handboll och ishockey kan nämnas i sammanhanget. Den som frivilligt deltar i dessa aktiviteter måste dock anses ha samtyckt till all den våldsutövning som håller sig inom spelets regler. Här godtas med andra ord svårare misshandel än vad man normalt kan samtycka till. En våldsutövning som innebär en regelöverträdelse behöver inte heller den, vara lika med straffansvar, eftersom spelet kan bedrivas på ett sätt där dessa överträdelser är oundvikliga. Det behöver dock inte vara fallet och den utsatte anses då inte ha samtyckt till skadan, som i sig inte strider mot spelets idé. Det är därför inte möjligt att använda samtycke som ansvarsfrihetsgrund i alla

³⁰ SOU 1988:7, s. 101 f.

³¹ Prop. 1993/94:130, s. 40.

³² Prop. 1993/94:130, s. 44 och Jareborg, a.a, s. 301.

situationer utan ansvarsfriheten följer istället på att vissa regelöverträdelser är allmänt godtagna i samhället.³³

3.2.6.7 Social adekvans

Social adekvans är en ansvarsfrihetsgrund som har relevans när det gäller samtycke. Det är en oskriven undantagsregel som har självständig ansvarsfriande verkan, men ofta krävs samtycke för att göra en gärning socialadekvat. Denna ansvarsfrihetsgrund har med andra ord främst relevans när endast samtycket inte räcker för ansvarsfrihet. Jareborg anser social adekvans vara en dogmatisk ”slasktratt” eller ”säkerhetsventil”. Genom denna är det möjligt att fria från ansvar i fall där det inte går att finna stöd i givna regler för att anse gärningen vara rättsenlig, och där det ändå framstår som orimligt att ett straffrättsligt ingripande skall ske.³⁴

Ett exempel på ett mål där social adekvans hade betydelse för målets utgång är NJA 1997 s. 636. Fallet är också intressant för uppsatsen då det behandlar omskärelse av pojkar. Omskärelse av pojkar är reglerad i lag som bl.a. stadgar att ingreppet inte får göras utan bedövning. Denna lag var emellertid inte ikraft vid tiden för detta fall, men målet är ändå intressant. Lagen om omskärelse av pojkar, liksom ifrågavarande rättsfall kommer att behandlas under kapitel 5. Målet gällde en man som stod åtalad för misshandel, efter det att han med hjälp av ett rakblad omskurit sex muslimska pojkar utan bedövning. HD frikände mannen med hänvisning till gärningens sociala adekvans och det faktum att föräldrarna till pojkarna hade givit sitt samtycke till ingreppet. HD anförde bl.a. att omskärelse av pojkar av religiösa skäl har utförts i Sverige under lång tid och den utförts även utanför sjukvården. Av denna anledning får det anses att omskärelse av religiösa skäl uppfyller kravet på social adekvans och därför bör medföra ansvarsfrihet, förutsatt att också samtycke föreligger. Detta trots att handlandet annars skulle vara att anse som misshandel. HD betonade dock att det i kravet på social adekvans också ligger ett villkor att barnet inte utsätts för onödigt smärta eller hälsorisker på grund av förhållandena vid omskärelsen. När ett dylikt ingrepp sker inom hälso- och sjukvården är detta villkor normalt uppfyllt, eftersom det skall ske i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet. HD ansåg också att det var betydelselöst huruvida handlandet låg under eller över gränsen mellan ringa och normalgradig misshandel.

³³ Prop. 1993/94:130, s. 40 f och 43f.

³⁴ Jareborg, a.a, s. 290 ff.

4 Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor

4.1 Inledning

Sverige har sedan 1950-talet arbetat mot kvinnlig könsstympning i olika internationella organ. 1979 fick emellertid frågan nationell relevans när det uppmärksammades att en svensk läkare hade omskurit ett antal invandrarkvinnor vid ett svenskt sjukhus. En debatt följde av dessa uppgifter och Socialdepartementet utarbetade en promemoria, Ds S 1981:3, *Kvinnlig omskärelse*. Promemorian låg till grund för den av regeringen, i proposition 1981/82:172, föreslagna lagen med förbud mot kvinnlig omskärelse. En lag som sedermera antogs av riksdagen och trädde ikraft 1982.³⁵

I förarbetena utreddes huruvida det fanns ett behov av lagstiftning mot kvinnlig könsstympning eller om förfarandet redan enligt gällande rätt var straffbart. De rättsregler som var av intresse i sammanhanget var de författningar som rör hälso- och sjukvårdspersonal samt brottsbalkens bestämmelser om misshandel. I det följande skall denna utredning behandlas.

4.2 Förhållandet mellan kvinnlig könsstympning och misshandel

Den utredning som gjordes angående kvinnlig könsstypnings förhållande till gällande rätt tog sin början i brottsbalkens regler om misshandel. Förhållandet mellan kvinnlig könsstympning och misshandel var tvunget att klarläggas. Eftersom misshandelsdefinitionerna är desamma idag som vid början 1980-talet är resonemanget i det följande fortfarande gällande.

Definitionen av misshandel finns i BrB 3:5 och enligt den framgår att med misshandel avses att någon tillfogar annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta. Misshandelsbrotten är indelade i tre grader ringa, normal och grov misshandel. De grova fallen behandlas i BrB 3:6 medan de ringa och de normalgradiga fallen behandlas i BrB 3:5. Kroppsskada omfattar inte bara typiska skador som t.ex. sår, svullnader och benbrott utan även andra funktionsrubbingar såsom förlamningar och skador på syn eller hörsel. Sjukdom innebär både fysiska besvär och psykiskt lidande som medför en medicinskt påvisbar effekt. Kroppsskada eller sjukdom kan ha åsamkats och misshandel föreligga trots att handlingen inte har inneburit tillfogande av smärta. Med smärta avses fysiskt lidande som inte är allt för obetydligt.

³⁵ Prop. 1981/82:172 och Holmqvist mfl., *Brottsbalken - En kommentar, del I*, s. 3:11.

Grov misshandel föreligger enligt lagtexten om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat synnerlig hänsynslöshet eller råhet.³⁶

När området för misshandel definierats utreddes huruvida de olika typerna av kvinnlig könsstympning var att klassificera som misshandel och om så var fallet vilken grad av misshandel.

Vid könsstympning varierar skadan och smärtan mellan de olika typerna av stympning. Vad gäller den allra grövsta formen såsom infibulation, men även andra grova typer, medförs direkt kroppsskada genom de konsekvenser som uppstår vid t.ex. barnafödande och samlag. Risk för psykiska skador finns också. Under läkningsprocessen kan sjukdomstillstånd som t.ex. feber förekomma. De mer omfattande ingreppen medför också funktionsrubbingar i form av väsentligt reducerade möjligheter till ett fullödigt sexualliv. Rubbingar av de sexuella funktionerna anses, enligt svensk praxis, vara ett allvarligt men vilket framgår av skadeståndspraxis. Det råder inte något tvivel om att könsstympning är förenad med avsevärd smärta, om inte under själva ingreppet om det utförs med bedövning, så under läkningsprocessen. Det synes att könsstympning av det mer omfattande slaget är att bedöma som grov misshandel.

Vad gäller de minst ingripande formerna t.ex. prickning av klitoris eller bortskärande av förhuden på klitoris kan viss kroppsskada sägas uppstå. Detta eftersom man gör ett ingrepp i kroppen som inte är medicinskt motiverat och som medför att könsorganens utseende förändras. Tveksamt är emellertid i vilken utsträckning det medför bestående men i form av inverkan på kvinnans sexualliv. Man kan dock utgå ifrån att ingreppet medför smärta om än i vissa fall måttlig sådan. Den här typen av ingrepp skulle således också de vara att bedöma som misshandel, BrB 3:5.³⁷

Alla former av kvinnlig könsstympning var således att betrakta som misshandel, om än av olika svårighetsgrad. De mest ingripande formerna, såsom infibulation, var att betrakta som grov misshandel medan den minst ingripande formen torde vara att betrakta som ringa misshandel.

4.3 Samtyckets verkan vid kvinnlig könsstympning

När utredningen konstaterat att kvinnlig könsstympning var att klassificera som misshandel var den tvungen att utreda huruvida samtycke kunde beta gärningen dess straffbarhet. Visserligen var inte frågan om samtyckes verkan för ansvarsfrihet lagstiftad vid tid, men eftersom den nuvarande BrB 24:7 endast är en kodifiering av gällande rätt är resonemangen gällande också idag.

³⁶ Ds S 1981:3, s. 14 och Holmqvist mfl., a.a, s. 3:28.

³⁷ Ds S 1981:3, s. 14 f.

Utredningen tog avstamp i några allmänna kommentarer om samtyckets verkan som ansvarfrihetsgrund. Den konstaterade att en handling som vanligtvis är att betrakta som ett brott kan bli tillåten om den som utsatts för handlingen har gett sitt samtycke därtill. Ett samtycke kan emellertid inte generellt utesluta brottslighet. Samtycke vid dödande och tillfogande av svår kroppsskada kan således inte leda till ansvarfrihet. Skadans storlek och ändamålet för gärningen har betydelse för frågan om ansvarfrihet.

Utredningen gick vidare med att fastställa att könsstympling inte var straffbart om den utförts av kvinnan själv. Detta eftersom det endast är straffbart att tillfoga skada på den egna kroppen genom stympling i avsikt att undandra sig försvarspflicht, BrB 18:6. En könsstymplande handling som har utförts av annan person faller dock, som konstaterades i föregående avsnitt, under rekvisiten för misshandel. Vidare slog man fast att samtyckets inverkan på straffbarheten när det gällde könsstympling berodde på ingreppets omfattning och om den kunde vara att betrakta som en så pass svårartad misshandel att ett samtycke inte kunde beta handlingen dess straffbarhet. Vid infibulation och de mer ingripande formerna av könsstympling ansåg man att det var uppenbart att de var att betrakta som olagliga, eftersom de varaktiga kroppsskador, nedsättning av de sexuella funktionerna och smärtan som ingreppet orsakar gjorde att det var att betrakta som grov misshandel. Ett samtycke kunde således i dessa fall under inga omständigheter godtas som en ansvarfrihetsgrund. Det skulle dock, menade man, kunna vara tänkbart att ett sådant ingrepp på en vuxen kvinna med hennes samtycke och kanske till och med på hennes uttryckliga begäran skulle vara att betrakta som misshandel av normalgraden och inte såsom grov.

Vid de mildare typerna av könsstympling, främst prickning och borttagande av förhuden runt klitoris, ansåg inte utredningen rättsläget vara fullt lika klart som vid infibulation och dylika ingrepp. Utredningen var av den uppfattningen att hänsyn måste tas till det enskilda fallet. Offrets ålder hade härvid stor betydelse. Samtycke av ett barn var dock aldrig giltigt. En förälders samtycke trodde utredningen inte heller kunna godtas, vilket annars var fallet vid medicinskt motiverade operationer. Vad gällde samtycke av unga kvinnor som närmat sig myndighetsåldern förespråkades också stor försiktighet. Detta eftersom utredningen inte ansåg att dessa kvinnor skulle kunna vara kapabla att självständigt kunna fatta dessa beslut utan att påverkas av sin familj och de påtryckningar som familjen eventuellt utövade. Utredningen antog att ett samtycke av den unga kvinnan i de flesta fall torde vara resultatet av påtryckningar och därmed inte en godtagbar strafffrihetsgrund. Själva förutsättningarna för ett giltigt samtycke skulle med andra ord inte vara uppfyllda. Vad gällde kvinnor som hade uppnått myndig ålder kände sig däremot utredningen tvingad att erkänna att ett samtycke till ett lindrigt ingrepp nog enligt allmänna regler skulle verka ansvarsfriande.³⁸

³⁸ Ds S 1981:3, s. 16 ff.

Kontentan var således att kvinnlig könsstympning i princip redan enligt brottsbalkens bestämmelser om misshandel var straffbar. De enda fallen som promemorian visade på skulle kunna falla utanför straffområdet var lindrigare ingrepp på en samtyckande vuxen kvinna, vilket som sagt inte var säkert.

4.4 En särskild lag

Eftersom vissa former av kvinnlig könsstympning kunde tänkas falla utanför det straffbara området fann förarbetena det befogat att stifta en särskild lag mot kvinnlig könsstympning. Detta eftersom man ansåg att alla former av kvinnlig könsstympning skulle vara förbjudna enligt lag. Promemorian föreslog en lagstiftning som enbart skulle rikta sig mot de gärningar som föll utanför det straffbara området. Vid övriga gärningar skulle brottsbalkens bestämmelser om misshandel tillämpas. Propositionen var dock av en annan uppfattning. Den ansåg att eftersom det gällde att klart markera att kvinnlig könsstympning i alla dess former var oförenlig med svensk rättsuppfattning fanns det anledning att införa särskilda regler mot könsstympning av kvinnor i en särskild lag. Huvudsyftet med lagen var att ha morallbildande effekt. Lagen skulle kunna tillämpas på alla former av könsstympning och förbudet mot könsstympning gälla oavsett om samtycke till ingreppet givits. Ansvar enligt brottsbalkens regler om misshandel skulle därmed inte aktualiseras. Således fick Sverige en särskild lag som förbjöd kvinnlig könsstympning.³⁹

4.5 Lagens innebörd

Kvinnlig könsstympning är förbjuden i Sverige enligt lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Lagen har följande lydelse:

1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. [Min fetstil]

2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i högst fyra år. Om brottet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. För grovt brott döms till fängelse, lägst två och högst tio år. För försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

3 § Den som har begått brott enligt denna lag döms vid svensk domstol även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig.

³⁹ Prop. 1981/82:172, s. 7.

Bestämmelser om krav på tillstånd att väcka åtal i vissa fall finns i 2 kap. 5 § brottsbalken.

När lagen trädde ikraft gick ifrågavarande lag under namnet lag (1982:316) med förbud mot omskärelse av kvinnor och även i lagtexten användes denna term. Förändringen skedde 1998 på grund av att man ansåg att de gärningar som är straffbara enligt lagen borde betecknas med en term som gav uttryck för vad de kriminaliserade ingreppen egentligen innebar. Termen könsstympning ansågs på ett bättre sätt än omskärelse beskriva den karaktär som den straffbara handlingen har. Ingreppet syftar till att vara invalidiserande och är också det i mer eller mindre omfattning i flertalet av fallen. Ingreppet innebär dessutom en stympning. Lagen reglerar även andra åtgärder än att delar av kvinnans könsorgan skärs bort. Det är fallet vid prickning av klitoris och när kvinnan blir hopsydd efter en förlossning. Ordet omskärelse riskerar också att leda tankarna till omskärelse av män, ett ingrepp som i de flesta fall inte kan jämföras med ifrågavarande ingrepp på kvinnor. Kvinnlig könsstympning är dessutom den term som vid denna tid hade kommit att användas i nationella sammanhang.⁴⁰

Förbudet mot könsstympning gäller enligt lagtexten oavsett om samtycke har lämnats eller inte, vilket kommer att uppmärksammas nedan. Det har således ingen betydelse om en vuxen kvinna eller ett barns föräldrar har begärt att få ingreppet utfört, ingreppet får inte utföras.

Med ”ingrepp” menas alla typer av stympning från de mest omfattande, infibulation, till de minst omfattande där klitoris delvis tas bort eller prickas med ett vasst föremål. Vidare förutsätts att ingreppet skall ha till syfte att stympta eller åstadkomma andra förändringar av könsorganen. Alla former av ingrepp är således otillåtna.⁴¹

Syftet med lagen är att förhindra att kvinnlig könsstympning utförs i Sverige. Den skall också ha en moralbildande effekt och markera ett avståndstagande från den kvinnosyn som bruket av könsstympning ger uttryck för.

Den som bryter mot lagen kan dömas till fängelse i högst fyra år. För grovt brott, dvs. i de fall ingreppet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende, är straffet fängelse i lägst två år och högst tio år. Även försök, förberedelse och stämpling till brott, liksom underlåtelse att avslöja könsstympning är straffbara.

När lagen trädde ikraft fanns även böter med i straffskalan och straffet för normalbrottet var fängelse i högst två år. Vid grovt brott var straffminimum satt till ett år och maximum, liksom idag, tio år. 1998 utmönstrades böter ur straffskalan och straffskalan skärptes. Beslutet att utmönstra böter ur

⁴⁰ Den internationella termen för kvinnlig könsstympning är Female Genital Mutilation. SOU 1995:60, s. 298 och Prop. 1997/98:55, s. 98.

⁴¹ Prop. 1981/82:172, s. 8 f.

straffskalan motiverades med att en könsstympande gärning alltid måste anses allvarlig och detta även i fall då kvinnan själv har begärt ingreppet, vilket tidigare var att se som en förmildrande omständighet. Det kan naturligtvis även ifrågasättas om kvinnan i verklig mening kan sägas begära ett ingrepp av detta slag av egen fri vilja. Ett könsstympande ingrepp ger även per definition svåra bestående och invalidiserande skador av olika grad. Skärpningen av straffskalan omfattade som nämnts både normalbrottet och det grova brottet. Straffskalan gällande de grova brotten vilka motsvarar de mest ingripande stymplingarna motiverades med att de är oerhört plågsamma, traumatiska och innebär stor skada såväl fysiskt som psykiskt både på kort och på lång sikt. Vid denna lagreform blev också förberedelse och stämpling straffbart liksom underlåtelse att avslöja könsstympling som kommer att äga rum. Försök till könsstympling var redan sedan tidigare straffbart.⁴²

Enligt lagens 3 § kan lagen tillämpas vid svensk domstol även när ett brott har begåtts utomlands och det oavsett om gärningen är straffbar i det land där den har begåtts eller inte. Det annars obligatoriska kravet på dubbel straffbarhet för svensk lags tillämpning gäller inte alltså för detta brott. Paragrafen tillkom genom en ändring av lagen 1999 för att skydda flickor som befinner sig i Sverige från att tas utomlands på semestrar och skollov för könsstympling i länder där sedvänjan är tillåten. Åtal får endast väckas efter förordnande av regeringen eller den som regeringen har bemyndigat därtill, vilket följer av hänvisningen till BrB 2:5. Det krävs ett påtagligt svenskt intresse för att åtal skall kunna väckas i Sverige för brott begånget utomlands och fall utan svensk anknytning bör inte beviljas tillstånd till åtal. Det är i praktiken främst föräldrar och andra släktingar som omfattas av denna utvidgade domsrätt. Genom undantaget från principen om dubbel straffbarhet riskerar denna grupp lagföring och straff även genom att barnet tas utomlands för könsstymplingen. Själva ingreppet utförs i de flesta fall av personer som verkar och bor i det land där ingreppet sker och kan således inte normalt lagföras i Sverige.⁴³

4.6 Medicinskt motiverade ingrepp och kosmetisk kirurgi i underlivet

I samband med förarbetena till lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor uttalade Socialstyrelsen att all kvinnlig könsstympling måste anses stå i strid mot vetenskap och beprövad erfarenhet. Det är därmed inte tillåtet för läkare att utföra ett sådant ingrepp eftersom det av denna anledning står i strid med den allmänna läkarinstruktionen. Därmed kan det inte heller vara tillåtet för annan hälso- och sjukvårdspersonal att utföra ingreppet. Det torde inte heller få förekomma att efter t.ex. en förlossning åter sy ihop en kvinna som tidigare blivit könsstympad. Operativa ingrepp i könsorganen som är påkallade av sjukdom eller på annat sätt är medicinskt motiverade är

⁴² Prop. 1997/98:55, s. 99.

⁴³ Prop. 1998/99:70, s. 9, 11 och 15.

däremot tillåtna, t.ex. i samband med en förlossning. Dessa ingrepp står i överenskommelse med medicinsk etik, vilket enligt allmänna rättsgrundsatser gör ingreppet tillåtet.⁴⁴ Det är med andra ord ostridigt att medicinsk motiverade ingrepp inte skall falla under lagens straffbud.

Det förekommer dock s.k. intimkirurgi som har karaktären av en skönhetsoperation, vilka har blivit allt vanligare med åren. Dessa operationer är inte medicinskt motiverade, men har inte heller karaktär av rituell könsstympning. Dessa ingrepp har varit föremål för diskussion. Det som har diskuterats är huruvida dessa ingrepp faller inom tillämpningsområdet för lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Är det fallet innebär det att dessa ingrepp också omfattas av förbudet och ingreppen är således av denna anledning olagliga.

De plastikkirurgiska ingrepp som det är fråga om är bl.a. förminskning av blygdläpparna. De plastikkirurger som utför ingreppen i Sverige har upplevt en kraftig ökning de senaste åren. För fem till tio år sedan genomfördes ett par ingrepp om året per klinik. Idag ligger siffran på omkring 50 stycken och den fortsätter att öka. Det vanligaste ingreppet är förminskning av de inre blygdläpparna. Slidförsnävande operationer liksom rekonstruktion av mödomshinnan förekommer också. Det sistnämnda ingreppet utförs emellertid endast av ett fåtal plastikkirurgiska kliniker. Enligt en kirurg som Dagens medicin har talat med är det främst unga kvinnor mellan 25 och 30 som efterfrågar operationerna, men också äldre kvinnor som upplever problem efter barnafödande.⁴⁵ Ingreppen görs främst av estetiska skäl och kan därför karaktäriseras som skönhetsoperationer. Skillnaden mot den intimkirurgi som förekommer inom den offentliga vården är att de operationerna är medicinskt motiverade. Det är operationer som exempelvis görs på grund av förlossningsskador. Per Olof Janson, professor i gynekologi vid Sahlgrenska universitetssjukhuset, anser att det krävs en medicinsk bakgrund till besvären för att den offentliga vården ska göra något. Besvären ska vara så stora att kvinnan i princip upplever ett handikapp. Slidförsnävande operationer anser han inte vara motiverade p.g.a. av en upplevd uttjörning i samband med barnafödande. De ingrepp som görs inom den offentliga vården bygger på anatomiska avvikelser, exempelvis livmoderframfall. I dessa fall kan det förekomma att vävnad förstärks. Professor Jansson understryker dock att en operation inte alltid är nödvändig, utan ett lindrigt framfall kan avhjälpas med bäckenbottenövningar eller knipövningar.⁴⁶

Ett ingrepp som inte har varit föremål för debatten men som jag finner befogat att ta upp i detta sammanhang är piercingar i underlivet. Piercing innebär att en stav eller ring av metall förs in genom huden som utsmyckning. Det är vanligt att pierca t.ex. naveln, näsan eller tungan. Det

⁴⁴ Prop. 1981/82:172, s. 9 och Prop. 1997/98:55, s. 97.

⁴⁵ Nordin, ”Skönhetsopererade underliv allt vanligare bland unga kvinnor”. I: *Dagens medicin*.

⁴⁶ Mattisson, ”Intimkirurgi, lagligt eller inte?”. I: *Göteborgsposten*.

är även möjligt att få klitoris eller blygdläpparna piercade. Piercing liksom tatueringar är i sig inte olagligt. Genom att kunden samtycker till ingreppet är det helt i sin ordning. Enligt min mening skulle även intimpiercing liksom kosmetisk intimkirurgi kunna tänkas falla under lagens tillämpningsområde.

Hur förhåller sig då dessa ingrepp till lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor? I lagtexten står det uttryckligen att ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem inte får utföras och detta även om samtycke till ingreppet lämnats. En bokstavstrogen tolkning av lagtexten kan inte ge något annat resultat än att alla bestående förändringar i de yttre könsorganen är förbjudna oavsett om de endast är kosmetiska. En plastikkirurgisk förminskning av blygdläpparna innebär en stympling och bestående förändringar i de yttre könsorganen. Detta är således ett ingrepp som är förbjudet och ett samtycke till ingreppet, som är en förutsättning för en operation av ifrågavarande slag, fråntar inte ingreppet dess olaglighet eftersom ingreppet inte får utföras oavsett om samtycke har lämnats eller inte. Ovanstående resonemang skulle även kunna appliceras på intimpiercing. Detta ingrepp innebär också bestående förändringar i de yttre könsorganen i form av ärr och hål efter smycket. Intimpiercing skulle därmed kunna tänkas vara förbjudet enligt lag.

I förarbeten till lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor kan hittas ett uttalande angående kosmetisk intimkirurgi och hur de skall bedömas rättsligt. Kvinnovaldscommissionen ansåg sig inte kunna finna dessa operationer fylla någon rimlig funktion och den var av den åsikt att de borde falla under lagens straffbud. Detta stödjer således att ifrågavarande operationer är förbjudna.⁴⁷

Socialstyrelsen har emellertid internt sett över verksamheten över vaginala operationer i Sverige samt huruvida dessa ingrepp faller under lagens tillämpningsområde. Den har i detta sammanhang kommit fram till att kosmetiska ingrepp i underlivet inte omfattas av lagen.⁴⁸ När utredningen ännu inte hade kommit igång uttalade sig Per-Anders Sunesson, chef för enheten för juridik och förvaltning på Socialstyrelsen, i en intervju i Göteborgsposten. Han sa i denna att Socialstyrelsen skulle titta på ifrågavarande intimkirurgi ur en strikt juridisk aspekt, för att se om den var i strid med lagen. Var det fallet skulle Socialstyrelsen gå vidare och utreda om det var detta som lagen avsåg. Sunesson sa också att man eventuellt kunde komma fram till att lagen måste ändras så att intimkirurgi inte omfattades av lagen med förbud mot könsstympling.⁴⁹ Socialstyrelsen anför till stöd för sin ståndpunkt att det enligt den nuvarande ordalydelsen av 1 § visserligen kan hävdas att såväl medicinskt motiverade som estetiska ingrepp i de yttre kvinnliga könsorganen är förbjudna. Av förarbetena

⁴⁷ SOU 1995:60, s. 298.

⁴⁸ Sunesson, E-post.

⁴⁹ Mattisson.

framgår dock att någon ändring i sak inte är avsedd beträffande kriminaliseringens omfattning sedan den semantiska ändringen gjordes 1998. Mot bakgrund av att lagens syften är att dels motverka kvinnlig könsstympling i vårt land och dels att markera ett avståndstagande från den kvinnosyn som denna sedvänja är ett uttryck för sammantaget med de samstämmiga uttalandena i förarbetena (förutom Kvinnovåldskommissionen) om att endast rituellt motiverade ingrepp ska omfattas. Det framgår således att lagstiftarens avsikt är att förbjuda ingrepp som företas med anledning av den traditionella sedvänjan att könsstympla kvinnor, ingrepp på rituell grund. Socialstyrelsen anser att uttalandet i specialmotiveringen till 1982 års lag om "att de mindre ingreppen medför även de bestående kroppsskada och har till syfte att minska möjligheten till ett normalt sexualliv är av särskild vikt för att utröna lagstiftarens avsikt. Detta uttrycks idag i lagtexten genom orden "andra bestående förändringar". Socialstyrelsens uppfattning är att det således är tillåtet för en läkare att tillmötesgå en kvinna som av kosmetiska skäl vill få sina blygdläppar förminskade. Däremot är det naturligtvis inte tillåtet med ingrepp som på något sätt påverkar sexualfunktionen på ett negativt sätt. Frågan om tillämpningsområdet skulle därmed kunna tänkas vara klarlagt och kosmetisk intimkirurgi faller således utanför det straffbara området.⁵⁰

4.6.1 Egna kommentarer

Låt oss i det följande utgå ifrån att kosmetiska ingrepp i underlivet är tillåtna. Var går då gränsen för vad som är könsstympling som är förbjuden och vad som är en kosmetisk operation som är tillåten? En kvinna med bakgrund från ett land där könsstympling förekommer skulle helt lagligt kunna få ett ingrepp som är mycket likt en rituell könsstympling utfört, bortopererande av delar av blygdläpparna. Är hennes syfte att få en könsstympling utförd skulle det dock kunna tänkas vara olagligt. Syftet med ingreppet skulle i dessa fall kunna vara avgörande. Låt oss istället anta att hon påverkats av sin kultur eller kanske rent av den västerländska kulturen och tycker att små blygdläppar är vackrare. Är det då fråga om ett illegalt ingrepp? Motsvarande ingrepp på en "svensk" kvinna, påverkad av den västerländska kulturen, faller inte under lagen. Hur skall det avgöras vad som faller under lagens förbud och vad som inte gör det? Kvinnor med utländsk bakgrund skulle dessutom kunna tänkas bli diskriminerade i förhållande till svenska kvinnor vad gäller rent kosmetiska operationer. Svenska kvinnor tillåts "könsstympla" sig, men inte kvinnor av utländsk bakgrund.

Intressant i sammanhanget är också att kosmetisk intimkirurgi faller in under WHO:s definition av kvinnlig könsstympling. Detta eftersom det är frågan om en delvis avlägsning av de yttre kvinnliga genitalierna som utförs utan att det finns ett medicinskt behov. Den största orsaken till att en kvinna

⁵⁰ Svensson, E-post.

får ingreppet utfört torde dessutom vara kulturell. Låt vara att det är den västerländska kulturen som står för påverkan.

Det kan hävdas att plastikoperationer i underlivet på estetisk grund precis som rituell könsstympling är kulturellt betingat och syftar till att undertrycka kvinnan. Alla ingrepp i underlivet borde av denna anledning vara förbjudna enligt lag. Lagstiftaren har förbjudit könsstympling på denna grund och borde i konsekvensens namn också förbjuda kosmetiska operationer. Naturligtvis kan man motsatsvis hävda att det är självklart att skönhetsoperationer i underlivet i likhet med andra skönhetsoperationer skall vara lagliga. Varför skall en kvinna som är missnöjd med sina bröst få förstora dem genom en plastikoperation medan en kvinna som är missnöjd med sina blygdläppar inte får göra det. Jag finner det dock inte av intresse för denna uppsats att ge mig in i en diskussion rörande moraliska aspekter på plastikoperationer och det västerländska skönhetsidealet. Jag ville emellertid uppmärksamma problematiken.

4.7 Samtyckesregleringen

I lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor stadgas att könsstympande ingrepp inte får utföras *oavsett om samtycke har lämnats eller inte*. Det finns inte någon annan lagstiftning förutom denna lag som innehåller ett uttryckligt samtyckeförbud. Samtyckes verkan regleras i övrig lag genom tillämpning av BrB 24:7. Lagen har således en speciell utformning.

En uttrycklig samtyckesreglering har emellertid varit på tal i lagstiftning mot människohandel, vilket är ett brott som beräknas träda ikraft genom en lagändring i BrB 4:1a i år. Under ärendets gång utarbetade Justitiedepartementet promemorian, *Ett heltäckande straffansvar för människohandel, m.m.* I den föreslogs att frågan om samtycke skulle regleras särskilt.⁵¹ I propositionen som kom i mars i år föreslogs emellertid att en sådan bestämmelse, om att samtycke inte skall påverka straffansvaret, inte skall införas. Det främsta motivet var att en sådan reglering var onödig eftersom den brottsliga gärningen är oförklarlig, vilket enligt BrB 24:7 gör att samtycke inte är ansvarsbefriande.⁵² En särskild samtyckesreglering var således på tal, men man bestämde emot en sådan. Det som är intressant är dock att ett av de argument som framfördes för en sådan reglering var att det skulle förtydliga och klargöra för rättstillämparen.⁵³

När det gäller skäl till utformningen av lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor innehöll det lagförslag som kom till uttryck i promemorian inte något uttryckligt samtyckesförbud, ordet samtycke förekom överhuvudtaget inte i en föreslagna lagtexten. Skäl i promemorian

⁵¹ Ds 2003:45, s. 173 ff.

⁵² Prop. 2003/04:111, s. 60.

⁵³ Ds 2003:45, s. 175.

är av denna anledning inte att finna. Eventuella motiv till ifrågavarande lagkonstruktion måste således uteslutande sökas i propositionen. I propositionen sägs att en lag mot könsstypning måste vara lätt att tolka för att den skulle kunna ha en moralbildande effekt och användas som information till människor i Sverige som kommer från andra länder. Lagen var av denna anledning tvungen att klart och tydligt utvisa att alla former av könsstypning av såväl flickor som kvinnor är att anse som misshandel oavsett om samtycke har lämnats eller inte. Vidare skulle lagen också ha som syfte att fånga upp de fall som eventuellt inte skulle vara straffbara enligt brottsbalkens regler om misshandel. Det fanns, som tidigare visats, en risk för att lindrigare former av könsstypning som företas på en samtyckande vuxen kvinna annars skulle kunna vara att betrakta som straffria. Det var viktigt att även sådana ingrepp var otillåtna. Med hänsyn till detta ”har därför i lagtexten uttryckligen sagts att ett samtycke inte gör en omskärelsehandling tillåten”.⁵⁴

⁵⁴ Prop. 1981/82:172, s. 9.

5 Manlig omskärelse

5.1 Bakgrund

År 2001 beräknades att mellan 2000 och 3000 pojkar boende i Sverige omskärs varje år, de medicinskt motiverade ingreppen inräknade. Ingreppet utförs oftast inom hälso- och sjukvården. Det är dock vanligt förekommande att en person utan medicinsk bakgrund, men som är utsedd av ett religiöst samfund utför omskärelsen. I dessa fall äger ingreppet vanligtvis rum i pojkens hem. Omskärelse innebär ett helt eller delvis avlägsnande av förhud runt penis genom ett kirurgiskt ingrepp. Utförandet kan ske på olika sätt med olika medicinska tekniker. Hur stor del av förhuden som avlägsnas varierar också. Ingreppet är medicinskt sett relativt okomplicerat och tar ca 30 sekunder när det utförs av en erfaren operatör. Ingreppet kan utföras under lokalbedövning eller narkos, men också helt utan bedövning när det utförs utanför sjukhus. Bedövning är i Sverige numera enligt lag obligatorisk. Pojkens ålder vid ingreppet varierar. Bland judar och muslimer sker ingreppet under nyföddhetsperioden. Bland muslimer kan emellertid ingreppet också ske på betydligt äldre pojkar. Inom den afrikanska traditionen sker ingreppet vanligast vid 12 års ålder.

Omskärelse av pojkar har skett under en mycket lång tid. Målningar från 3000 år f. Kr. föreställande omskärelser har hittats. Ingreppet är idag vanligt förekommande i så gott som hela världen. Skälen bakom ingreppet är rituella och religiösa, men också hygieniska. Det motiveras också som förebyggande hälsovård. Den medicinska nyttan är dock omdebatterad. I Sverige har man inom hälso- och sjukvården gjort den bedömningen att det saknas medicinskt hållbara skäl för att här, med beaktande av svenska förhållanden, generellt utföra ingreppet av medicinskt förebyggande skäl. Endast i sådana fall då omskärelser utförs p.g.a. exempelvis förhudsförträngning samt vid vissa infektioner och skador anses omskärelser som medicinskt motiverade. I andra fall anser man att ingreppet utförs på frisk vävnad utan att syftet, sett från medicinska utgångspunkter, är att bota, behandla eller förebygga någon sjukdom eller skada.

Religiösa motiv till omskärelse av pojkar finns både i Bibeln och i heliga muslimska skrifter, dock inte i Koranen. I det Gamla Testamentet i Bibeln finns flera verser om omskärelse. I första Mosebok kan man hitta den judiska religiösa grunden för att omskära pojkar. Omskärelsen är tecknet på förbundet med Gud och genom omskärelsen upptas pojken i detta förbund. Av Talmud framgår att det är varje fars skyldighet att se till att hans son blir omskuren av honom själv eller av någon som han utser. Pojken skall, förutsatt att han är frisk, omskäras på sin åttonde levnadsdag. Barnet får dock inte utsättas för fara. Även bland flertalet sekulariserade judar praktiseras omskärelse. Ingreppet anses vara hygieniskt och sjukdomsförebyggande. Enligt den kristna uppfattningen ersattes genom

Jesus det gamla förbundet med Gud med ett nytt förbund. Det kom i och med detta ett nytt förbundstecken, det genom Jesus instiftade dopet och omskärelse förlorade därmed sin roll som förbundstecken. Många kristna utanför Sverige omskar dock sina pojkar som en del i en kulturell tradition.

För muslimer är omskärelsen ett religiöst fundament, men också en viktig del av den muslimska identiteten. Omskärelse av pojkar praktiseras därför också generellt av sekulariserade muslimer. Omskärelsen är en del i uppfostran och visar att föräldrarna är rädda om sina barn. Ingreppet anses förebygga sjukdomar.

I stora delar av Afrika är omskärelse mycket vanlig också utanför religionens sfär. Tradition är istället det som främst motiverar omskärelsen och markerar inträdet i vuxenvärlden. Idag omskars pojkar i regel oavsett föräldrarnas religion. Det förekommer också omskärelse av pojkar bland utvandrade personer med afrikanskt ursprung som en del i denna tradition.

I USA och vissa andra länder har omskärelse skett och sker fortfarande i viss utsträckning mer eller mindre rutinmässigt av hygieniska och sjukdomsförebyggande skäl.⁵⁵

5.2 Tidigare reglering

5.2.1 Allmänt

Omskärelse av pojkar av religiösa, kulturella eller hygieniska skäl är, som tidigare nämnts, inte att anse som hälso- och sjukvård i hälso- och sjukvårdslagens (1982:763) mening, eftersom den görs utan att vara medicinskt motiverat och på frisk vävnad. De bestämmelser som gäller inom hälso- och sjukvården är därför inte tillämpliga på sådan omskärelse av pojkar som här avses.

Det fanns inte någon särskild rättslig reglering av omskärelse av pojkar före den nu gällande lagen som trädde ikraft 2001. Under vissa förutsättningar har det redan tidigare varit straffritt att omskära pojkar utanför hälso- och sjukvården och således har inte straffansvar för misshandel aktualiserats. Förutsättningarna var att ingreppet skedde med ett giltigt samtycke från en behörig person samt att pojkarna inte utsattes för onödig smärta eller för hälsorisker på grund av förhållandena vid omskärelsen. Vid bedömningen av om gärningen var försvarlig var man tvungen ta hänsyn till den skada, kränkning, eller fara som omskärelsen medförde samt syftet med ingreppet och övriga omständigheter. Av betydelse för bedömningen var att det måste anses vara ett av rättsordningen accepterat intresse i och för sig att omskärelse av pojkar får äga rum. Om ingreppet uppfyllde kraven enligt den oskrivna regeln om social adekvans kunde samtyckets ansvarsbefriande

⁵⁵ Ds 2000:5, s. 14 ff.

verkan därför sträcka sig längre än vad det annars skulle göra – dvs. över gränsen för vad som annars med hänsyn till kroppsskadan hade utgjort ringa misshandel. En sådan utvidgning av friheten från straffansvar vid samtycke förutsatte dock att ingreppet utfördes så att pojkarna inte utsätts för onödiga smärta eller för hälsorisker på grund av förhållandena vid omskärslsen. I annat fall kunde nämligen ingreppet inte anses som socialadekvat.

Denna ordning kunde innebära vissa svårigheter för åklagarsidan att bevisa att ett ingrepp var straffbart.⁵⁶

5.2.2 Rättsfall

5.2.2.1 NJA 1997 s. 636

Ifrågavarande rättsfall, NJA 1997 s.636, har tidigare behandlats under avsnittet om social adekvans, se kapitel 3.2.6.7. Målet gällde huruvida omskärslser av sex muslimska pojkar var att bedöma som misshandel. Omskärslserna hade utförts med hjälp av rakblad och pojkarna hade inte fått bedövning.

HD konstaterade att huvudregeln är att ansvarsfrihet på grund av samtycke inte inträder vid allvarligare skador, men att det finns situationer där området för ansvarsfrihet sträcker sig in över området för tillfogande av kroppsskada som inte är ringa. Ett sådant fall, uttalade HD, kan vara om gärningen har ett godtagbart syfte. Därefter konstaterade HD att ansvarsfrihet vid sidan av BrB 24:7 kan inträda vid social adekvans. I många fall krävs dock samtycke för att gärningen skall anses vara socialadekvat. Omskärslse har religiös legitimitet hos muslimer och judar och uppfyllde enligt HD kriteriet social adekvans. HD frikände således den åtalade mannen med hänvisning till gärningens sociala adekvans och det faktum att föräldrarna till pojkarna hade givit sitt samtycke till ingreppet. Handlandet, d.v.s. omskärslse utan bedövning, skulle annars vara att anse som misshandel.

5.2.2.2 Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 26 november 1996

Hovrätten över Skåne och Blekinge meddelade den 26 november 1996 dom i mål nr B 209–96. Målet rörde en läkare, vilken hade utfört omskärslser, som inte var medicinskt betingade, på tre muslimska pojkar. Läkaren hade inte burit sterila operationshandskar under ingreppen och de instrument som han använde hade inte varit steriliserade på ett tillfredsställande sätt. Föräldrarna till pojkarna hade givit sitt samtycke till ingreppen.

En professor uttalade, i ställning av sakkunnig i målet, att läkaren enligt hans mening hade brutit mot vetenskap och beprövad erfarenhet och att felet var uppenbart beträffande bedövning och kirurgisk teknik. Hovrätten fann att läkaren förorsakat pojkarna avsevärda smärtor genom att vid ingreppen

⁵⁶ Prop. 2000/01:81, s. 17 f.

använda otillräcklig bedövning samt att läkaren måste ha insett att ingreppen skulle komma att förorsaka pojkarna betydande smärta. Läkaren hade inte iakttagit de stränga antiseptiska förhållanden som bör råda vid en omskärelse. Hovrätten fann vidare att vårdnadshavarnas samtycke till omskärelserna inte var giltigt, eftersom de i betydande omfattning hade vilseletts om vilken grad av smärta ingreppen skulle medföra. Läkaren ansågs därför ha gjort sig skyldig till misshandel. Med hänsyn till de smärtor pojkarna tillfogades och de följder ingreppet fick för en av dem bestämdes påföljden till fängelse.

5.3 Gällande rätt

I oktober 2001 trädde lag (2001:499) om omskärelse av pojkar ikraft. Lagen syftar till att pojkens bästa kommer i främsta rummet och förebygga att pojkar far illa. Lagen reglerar de omskärelser som sker utan medicinska motiv på pojkar upp till 18 års ålder. Omskärelse får enligt lagen utföras av en legitimerad läkare eller en person, vilken efter att ha föreslagits av ett trossamfund där omskärelse ingår som en del av en religiös tradition, har erhållit ett särskilt tillstånd. Personer med särskilt tillstånd har dock endast rätt att omskära pojkar under två månaders ålder.

För att omskärelse ska få ske måste pojkens vårdnadshavare begära eller medge ingreppet. Pojkens vårdnadshavare måste också ha informerats om vad ingreppet innebär. Har pojken uppnått den ålder och mognad som krävs för att förstå informationen skall också han ges information. Pojkens inställning till ingreppet måste dessutom försöka klargöras och ingreppet får inte ske mot hans vilja. Vårdnadshavarna måste med andra ord samtycka till ingreppet och i fall där pojken uppnått den ålder och mognad som krävs enligt lagen skall också hans samtycke inskaffas. I fall när en pojke som inte ännu fyllt 18 år önskar få ingreppet utfört torde detta tillåtas även utan föräldrarnas medgivande när dennes 18 års dag är nära förestående. När pojken fyllt 18 år är han dock fri att själv samtycka till ingreppet och denna lag är inte längre tillämplig.⁵⁷

Den som utför omskärelse av pojkar utan att vara legitimerad läkare eller inte innehar ett särskilt tillstånd kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Förutom straffansvar enligt denna lag kan en omskärelse utförd av en person som inte är behörig också föranleda ansvar enligt de allmänna bestämmelserna i brottsbalken. Bedöms gärningen som brottslig enligt denna lag innebär det emellertid inte automatiskt ansvar enligt brottsbalken. De allmänna reglerna om samtycke och social adekvans kan i vissa fall leda till ansvarsfrihet trots att bestämmelserna om exempelvis misshandel är tillämpliga. Utrymmet för att vid tillämpningen av brottsbalkens bestämmelser bedöma en omskärelse, som utförs av en icke behörig person, som socialadekvat torde emellertid minska väsentligt till följd av den nya regleringen. Brottsbalkens bestämmelser kan naturligtvis

⁵⁷ Prop. 2000/01:81, s. 17 och 36 f.

också bli tillämpliga på en behörig person som uppsåtligen eller av oaktsamhet tillfogar pojken kroppsskada, sjukdom eller smärta. Ansvar för misshandel kan t.ex. aktualiseras när ingreppet utförs utan erforderligt samtycke eller utan bedövning. De tidigare nämnda rättsfallen har således fortfarande relevans.⁵⁸

⁵⁸ Prop. 2000/01:81, s. 31.

6 Analys

Jag kommer i denna del att närmare utreda samtyckes verkan i samband med kvinnlig könsstympning. Är det uttryckliga samtyckesförbudet i lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor verkligen nödvändigt? Vilka är skälen till en sådan reglering? Fall för intimkirurgi under tillämpningsområdet för denna lag? Manlig omskärelse kommer också att beröras.

6.1 Samtyckets verkan

Enligt förarbetena till lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor har ett samtycke till könsstympning i princip aldrig ansvarsfriande verkan. Det finns emellertid ett undantag och det gäller myndiga kvinnor. Dessa, ansåg man, kunna med ansvarsfriande verkan samtycka till lindrigare former av könsstympning. Om man skulle nöja sig med en kriminalisering av de fall som enligt utredningens mening är straffbara skulle således inte något samtyckesförbud behövas. Det framgår emellertid av propositionen att lagens syfte skulle vara att fånga upp de fall som eventuellt inte skulle vara straffbara enligt brottsbalkens regler om misshandel. Det var också ett skäl till att samtyckesförbudet infördes i lagtexten; för att inte några former av könsstympning skulle kunna vara tillåtna. Är man av denna uppfattning, att all könsstympning ska förbjudas enligt lag, finns det ingen annan utväg än att införa ett samtyckesförbud. Det lagförslag, utan ett samtyckesförbud, som promemorian lade fram är nämligen inte helt i sin ordning och den eftersträlvade kriminaliseringen uppnås inte. Om lagstiftningen skulle ta sikte på de lindriga ingrepp på vuxna kvinnor som promemorian menade att det gick att samtycka till skulle inte en specifik lagstiftning mot könsstympning göra någon skillnad. De allmänna reglerna om samtyckets ansvarsfriande verkan skulle i dessa fall beta gärningen dess straffbarhet oavsett om den klassificerades som misshandel eller föll under en lag i vilken könsstympning förbjöds.

Det kan frågas om utredningen verkligen kom till ett riktigt resultat när det gäller samtyckets verkan. I stort anser jag det vara fallet. Jag ställer mig dock tvekan till att lindriga ingrepp på vuxna kvinnor är att bedöma som straffria. Något jag förvånas över är att man i promemorian mer eller mindre nöjer sig med, att i samband med denna fråga, enbart uttala att man nog enligt allmänna regler måste anse att ett samtycke medför att handlingen blir straffri. Det finns således ingen motivering eller djupare utredning till varför den ansåg detta vara fallet. Det som är förbryllande är att utredningen inte diskuterar ändamålet/syftet med ingreppet, vilket är en omständighet som skulle kunna göra en gärning otillåten trots samtycke. Förvisso har i doktrin hävdats att man bör avstå från att lägga vikt vid att gärningen saknar etiskt berättigande t.ex. sadism, masochism, eftersom regeln vid samtycke till ringa misshandel skall vara relativt enkel. Också förarbetena till BrB 24:7 menar att det nästan undantagslöst går att samtycka till ringa misshandel

oavsett syftet. I detta stadgande ligger dock åsikten att det finns fall av ringa misshandel där syftet skulle kunna göra handlingen straffbar. Syftet när det gäller könsstympling torde således vara en faktor som gör det omöjligt att med ansvarsfriande verkan samtycka till ingreppet. Förarbetena menar också på att det finns fall där skadan i sig är att betrakta som ringa men omständigheterna är sådana att ansvar för normalgradig misshandel inträder. En gärning som syftar till att undertrycka kvinnan, som inte har religiöst stöd och som berövar kvinnan sin självbestämmanderätt måste anses vara en gärning som det inte med ansvarsbefriande verkan går att samtycka till. Vissa av gärningarna torde till och med vara att bedöma som normalgradig misshandel, vilket betyder att syftet måste vara gott för samtycke skall godkännas. Det måste också kommas ihåg att ett samtycke för att anses giltigt måste avges frivilligt. En vuxen kvinna som tvingas att genomgå ett ingrepp av ifrågavarande slag avger inte samtycket frivilligt och samtycket är därmed inte heller giltigt. Jag är således av den uppfattning att kvinnlig könsstympling i alla dess former, oavsett om det utförts på flickor eller myndiga kvinnor, torde vara att betrakta som brottslig med tillämpning av BrB 24:7.

6.2 Varför ett samtyckesförbud?

Jag anser att det uttryckliga samtyckesförbudet är helt onödigt. Lagstiftaren borde ha förlitat sig på försvarlighetsbedömningen och inte använt sig av ett uttryckligt samtyckesförbud. Lagstiftaren borde också i förarbetena mer utförligt ha utrett samtyckets verkan. En motivering till varför samtycke inte utesluter straffansvar vid lindrig könsstympling hade behövts. Speciellt skulle en motivering till samtyckets verkan vid ingrepp på vuxna kvinnor vara på sin plats. Genom att motivera den slutsats utredningen kommit till får rättstillämparen den hjälp som behövs för att tillämpa lagen på rätt sätt. Lindrigare former av könsstymplings straffbarhet kan motiveras, som jag tidigare visat, genom att hänvisa till att syftet med detta ingrepp gör handlingen oförsvarlig. Jag anser också att ett uttryckligt samtyckesförbud inte skall förekomma när det inte finns ett rättsligt behov av ett sådant. Samtyckesregeln i 24:7 är fullt tillräcklig för att reglera samtyckets ansvarsfriande verkan. En uppfattning som också förarbeten till brottet människohandel ger stöd för.

Mycket talar också för att förarbetena egentligen är av samma åsikt som jag, d.v.s. att även lindriga former av könsstympling är straffbara enligt samtyckesläran. I propositionen uttrycks bl.a. att det är möjligt att brottsbalkens regler om straff för misshandel skulle kunna användas på samtliga ingrepp som det är fråga om.

Kan det finnas någon annan anledning till att lagen utformades på detta sätt? Ett motiv till varför lagen överhuvudtaget skulle stiftas, men också till varför samtyckeskonstruktionen skulle användas var att syftet med lagen skulle vara moralbildande. Lagen skulle därför vara lätt att tolka för att kunna användas som information till människor som kommer från andra

länder. Lagen skulle av denna anledning klart och tydligt utvisa att alla former av könsstympning av såväl flickor som kvinnor är förbjudna, oavsett om samtycke har lämnats eller inte. Detta har således förmodligen beaktats vid utformningen av lagen. Lagstiftaren vill på ett pedagogiskt sätt tala om för dessa människor att i Sverige är det förbjudet att könsstympa kvinnor och det finns inga undantag till detta förbud. Det kan således antas att utformningen har påverkats av att den främst riktar sig till människor från andra länder och som har en annan kultur än den svenska/västerländska. Enligt min mening är det nedlåtande mot människor av en annan kultur att av denna anledning lagstifta på detta sätt.

Det finns dock anledning att anta att utformningen inte bara skulle klargöra för de berörda grupperna utan att lagstiftaren också avsåg att göra lagen lätt för domstolen att tolka och förstå. Samtyckets verkan enligt BrB 24:7 kan inte i detalj lagstiftas och därför har utrymme lämnats till domstolarna att tolka och avgöra i specifika frågor. Eftersom utredningen var osäker huruvida vissa handlingar med ett giltigt samtycke skulle kunna vara straffbara var lagstiftaren möjligen orolig över att domstolarna skulle fria i dessa fall. Samtyckesregleringen skulle med andra ord förtydliga för domstolen. Detta eftersom det var viktigt att alla former av könsstympning var förbjudna. Det framgår också tydligt av propositionen att det var viktigt att sedvänjan i alla dess former förbjöds. Det skulle inte få finnas några kryphål. Inga handlingar med könsstympningssyfte skulle vara tillåtna. Detta har förmodligen också påverkat utformningen av lagen. Lagstiftaren var således mycket fokuserad på målet med lagstiftningen och kan därvid ha underlåtit att tillräckligt utreda de medel som stod till hands för att nå dessa mål. Det kunde inte finnas något utrymme för en eventuell rättstillämpare att låta könsstympningshandlingar slinka igenom det juridiska nätet. Det gällde också de handlingar lagstiftaren klart ansåg falla under lagen. Lagstiftaren tog därför det säkra före det osäkra och garderade sig. Samtyckesregleringen förtydligade och klargjorde således för rättstillämparen. Argumentet att samtyckesregleringen endast var till för att förtydliga för rättstolkaren stöds av förarbetena till brottet människohandel.

Samtyckesregleringen är således i stort sett meningslös och ställer snarare till med besvär än hjälper. Ett exempel på det är i fråga om kosmetisk intymkirurgi utan medicinska motiv. Socialstyrelsen hävdar att denna typ av operationer inte faller under tillämpningsområdet för lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Jag menar emellertid att en lagändring torde vara på sin plats. Om man tar bort det uttryckliga samtyckesförbudet i lagen faller dessa skönhetsoperationer automatiskt utanför straffområdet eftersom syftet med ingreppet torde vara godtagbart när det inte är fråga om rituell könsstympning. Ingreppen anses således vara försvarliga och ett samtycke skulle därmed med tillämpning av BrB 24:7 verka ansvarsfriande. Försvarlighetsbedömningen skulle anses vara densamma som vid andra typer av plastikkirurgi, så länge den utförs på ett tekniskt riktigt sätt. Detta skulle vara en mer tillfredsställande lösning och tillämpningsområdet skulle därmed en gång för alla vara klarlagt.

En på detta sätt utformad lagstiftning får också andra konsekvenser. Låt oss utgå ifrån att det enligt gällande rätt går att samtycka till ett lindrigt ingrepp, vilket är den uppfattning som ändå kan sägas komma till uttryck i förarbetena. Genom lagstiftning förbjuds dock människor att samtycka till ett sådant ingrepp. Detta samtyckesförbud får således konsekvensen att området för vad man med ansvarsfriande verkan kan samtycka till minskas. Huruvida det är eftersträvansvärt kan ifrågasättas.

6.3 En annan synvinkel

Jag vill slutligen när det gäller kvinnlig könsstympling uppmärksamma ett annat sätt att se på problemet. Det kommer dock att gå helt i motsats till vad jag tidigare hävdade. Jag har funderat på huruvida det borde vara godtagbart att tillåta lindrigare former av könsstympling av vuxna kvinnor. Varför ska västerländska kvinnor kunna samtycka till ingripande förändringar i underlivet, men inte kvinnor som vill få en lindrig form av könsstympling utförd? Varför är inte dessa kvinnors samtycke lika mycket värt? Vad är egentligen skillnaden mellan en prickning och en metallring genom klitoris? Jag är medveten om att jag motsäger mig själv. Vad jag emellertid försöker få fram är att det finns två sidor av samma mynt. Ingreppen det är fråga om är rent faktiskt mycket lika och vuxna utländska kvinnor kan sägas fråntas sin självbestämmanderätt genom att de könsstympande ingreppen är förbjudna. Huruvida intimpiercing och skönhetsoperationer är att anse som moraliskt riktiga kan ifrågasättas men ändå är de tillåtna. De är förenliga med vår kultur. Dessutom är manlig omskärelse tillåten. Även manlig omskärelse är förknippad med risker och kan också påverka sexlivet till det sämre, vilket gör att det inte automatiskt går att säga att det är ett ”bättre” ingrepp än den kvinnliga motsvarigheten. Män tillåts samtycka till ett stympande ingrepp och kan välja att bli omskurna. Det går således att hävda att kvinnor diskrimineras i förhållande till män. Kvinnan fråntas sin rätt att bestämma över sin egen kropp. Skulle kvinnan tvingas till att få ingreppet utfört är dessutom inte hennes samtycke giltigt och därmed inte heller ansvarsfriande. Jag vill understryka att ovanstående resonemang endast innefattar de lindrigaste formerna av kvinnlig könsstympling och berör endast vuxna. Resonemanget syftar dessutom mer till en tankeställare än att ge uttryck för min egen ståndpunkt i frågan.

6.4 Manlig omskärelse

Slutligen några kommentarer om manlig omskärelse. Omskärelse av pojkar och män är till skillnad från könsstympling av kvinnor, tillåtet enligt gällande rätt. Genom att föräldrarna när det är fråga om barn samtycker till ingreppet är det tillåtet, liksom vid andra typer av operationer. När det gäller de lindrigare formerna av kvinnlig könsstympling, som är att anse såsom ringa misshandel, ansåg inte lagberedningen att ett samtycke av föräldrarna kunde godtas. Det är som sagt inte fallet vid omskärelse av pojkar. Även i fall där omskärelsen sker utan bedövning och således torde gå över gränsen

mellan ringa och normalgraden av misshandel kan samtycke tillsammans med social adekvans beta gärningen dess straffbarhet. Utrymmet för ansvarsfrihet i dessa fall torde dock ha minskat genom lagen om omskärelse av pojkar.

Det finns således en skillnad i bedömningen mellan pojkar och flickor. Flickor kan sägas ha ett starkare skydd mot kroppsliga ingrepp än pojkar. Detta motiveras av att effekterna av ingreppen skiljer sig åt. Könstympling är i stort invalidiserande, vilket inte omskärelse av pojkar är. Omskärelse av pojkar utförs dessutom av religiösa skäl, vilket också gör det socialadekvat. Rätten till religionsfrihet kan således sägas vara den princip som bär ansvar för att omskärelse av pojkar är tillåtet.

Jag anser att det finns goda skäl för att också omskärelse av pojkar ska vara förbjudet. Det är fråga om ett irreversibelt ingrepp på frisk vävnad, som också skulle kunna klassificeras som en stympling. Föräldrars samtycke till ett icke medicinskt ingrepp av ifrågavarande slag borde därmed inte godtas. Barn ges i dagens samhälle en stor självbestämmanderätt och krav på skydd mot övergrepp mot barn ökar. Definitionen av vad som är "barnets bästa" förändras dessutom hela tiden. Visserligen har pojken enligt svensk rätt en vetorätt mot omskärelse, när han uppnått en viss mognad. Det kan emellertid frågas huruvida den rätten är en rätt i verklig mening. Pojken torde påverkas av sina föräldrar och således borde inte pojkens samtycke vara godtagbart; man bör vara försiktig att godta ett samtycke av ett barn. Jag ställer mig dock frågan om man rent faktiskt tar hänsyn till detta och kan inte barn alltid anses påverkade av föräldrarna när de samtycker. Hårda krav ställs på barnet och det kan vara svårt att avgöra huruvida samtycket är giltigt eller inte. Flertalet barn omskärs dessutom när det är för små för att ha något att säga till om, vilket gör vetorätten meningslös. Dagens samhälle blir dessutom mer och mer sekulariserat och vi följer inte längre automatiskt den trosuppfattning våra föräldrar har. Detta gör att religiösa skäl inte längre, när det gäller tillåtligheten av omskärelse, borde väga lika tungt.

6.5 Avslutning

Jag vill avslutningsvis understryka att lagen med förbud mot könstympling av kvinnor, trots frågetecken rörande samtyckes verkan och lagens tillämpningsområde, uppfyller det som egentligen är väsentligt. Den förbjuder kvinnlig könstympling inte bara i teorin utan även vid en eventuell tillämpning. Lagen ger dessutom, vilket kanske är viktigast av allt, uttryck för ett moraliskt ställningstagande mot kvinnlig könstympling.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Ds S 1981:3 *Kvinnlig omskärelse*
Ds 2000:5 *Omskärelse av pojkar*
Ds 2003:45 *Ett heltäckande straffansvar för människohandel, m.m.*

FN:s konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter.

Prop. 1981/82:172 *Om förbud mot omskärelse av kvinnor*
Prop. 1993/94:130 *Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)*
Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*
Prop. 1998/99:70 *Könsstympning – borttagandet av kravet på dubbel straffbarhet.*
Prop. 2000/01:81 *Omskärelse av pojkar*
Prop. 2003/04:111 *Ett utvidgat straffansvar för människohandel*

S2003:026 *Nationell handlingsplan mot kvinnlig könsstympning*

SOU 1923:9 *Förslag till strafflag*
SOU 1953:14 *Förslag till brottsbalk*
SOU 1988:7 *Frihet från ansvar*
SOU 1995:60 *Kvinnofrid*

Sunesson, Per-Anders, chef för enheten för juridik och förvaltning på Socialstyrelsen, E-post, 2004-04-14.

Svensson, Anton, jurist på enheten för juridik och förvaltning på Socialstyrelsen, E-post, 2004-06-08.

Litteratur

Carlbom, Aje, Elmi, Ali, Johnsdotter, Sara och Omar Geesdiir, Asha *Som Gud skapade oss - Förhållningssätt till kvinnlig omskärelse bland somalier i Malmö, Malmö stads program Sexuell hälsa, 2000.*

Halldén, Agneta *Kvinnlig omskärelse, Utveckling i närbild 3, 1979.*

Hamdorf, Kai och *”Sexköpskriminaliseringen – till*

- Lernestedt, Claes skydd av vad? – del II”. I: *Juridisk tidskrift* 2000-01, s. 111-131.
- Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole och Wennberg, Suzanne *Brottsbalken - En kommentar, Del I (1-12 kap.), Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.*, Studentutgåva 3, Stockholm, 2002.
- Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole och Wennberg, Suzanne *Brottsbalken - En kommentar, Del II (13-24 kap.), Brotten mot allmänheten och staten m.m.*, Studentutgåva 3, Stockholm, 2002.
- Jareborg, Nils *Allmän kriminalrätt*, Uppsala, 2001.
- Jareborg, Nils *Straffrättens ansvarslära*, Uppsala, 1994.
- Kvinnlig könsstympning* Socialstyrelsen, artikelnr. 2002-114-77, 2002.
- Leijonhufvud, Madeleine och Wennberg, Suzanne *Straffansvar*, 6 uppl., Stockholm, 2001.
- Mattisson, Karin ”Intimkirurgi, lagligt eller inte?”. I: *Göteborgsposten*, 2004-02-01.
- Nordin, Eva ”Skönhetsopererade underliv allt vanligare bland unga kvinnor”. I: *Dagens medicin, Nyhetstidningen för hela sjukvården* 2003, häfte 13, bil.
- Rahman, Anika och Toubia, Nahid *Female Genital Mutilation – A Guide to Laws and Policies Worldwide*, Zed Books Ltd, London, 2000.

Internet

- Female genital mutilation: Information kit* WHO, http://www.who.int/docstore/frh-whd/PDFfiles/FGM_info_pack.pdf, 2004-04-07

Rättsfallsförteckning

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 26 november 1996, mål nr B 209-96

NJA 1979 s. 802

NJA 1993 s. 553

NJA 1997 s. 636

NJA 1999 s. 460